

Norges 25.-27. rapport til komiteen som overvåker FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering

Innledning

Dialogmøtet med CERD-komiteen om Norges 23.-24. rapport ble avholdt i Genève i desember 2018. I januar 2019 mottok norske myndigheter CERD-komiteens avsluttende merknader til Norges 23. – 24.rapport. Norge leverte midtveisrapportering til CERD-komiteen i november 2019. Midtveisrapporteringen var svar på CERD-komiteens anbefalinger i punktene 18(b) og 28(c).

Denne rapporten svarer ut CERD-komiteens øvrige merknader av januar 2019 og artiklene 1–7 i FNs rasediskrimineringskonvensjon.

Norges 25.–27. rapport til CERD-komiteen foreligger på engelsk og norsk.

Svar på komiteens anbefalinger av januar 2019 etter Norges 23.-24. rapport:

Statistikk

5. Komiteen har merket seg at det er fremlagt statistikk om samene fra Statistisk sentralbyrå. Men komiteen beklager mangelen på statistikk om befolkningens etniske sammensetning og sosialøkonomiske indikatorer på hvorvidt personer som tilhører ulike etniske grupper nyter godt av sine rettigheter (art. 2).

6. Med bakgrunn i de reviderte rapporteringsretningslinjene (CERD/C/2007/1) og komiteens generelle anbefaling nr. 8 (1990) om tolking og anvendelse av konvensjonens artikkel 1 (1) og (4), anbefaler komiteen at konvensjonsparten legger frem statistikk om befolkningens etniske sammensetning, og utvikler sosialøkonomiske indikatorer på hvorvidt ulike etniske grupper nyter godt av sine sosiale og økonomiske rettigheter. Dette kan blant annet gjøres gjennom dialog med etniske minoriteter og gjennom å diversifisere innsamlingen av data ved å benytte ulike indikatorer på etnisk mangfold, samt ved å tillate respondenter å gi opplysninger anonymt og velge selvidentifisering for å skaffe til veie et tilstrekkelig empirisk grunnlag for å følge opp om rettighetene nedfelt i konvensjonen benyttes.

Statistisk sentralbyrå (SSB) produserer ikke statistikk over etnisk bakgrunn. Norge har lenge hatt som offisiell retningslinje at informasjon om borgernes etnisitet(er) ikke skal registreres. Ettersom mye av den norske personstatistikken er registerbasert, følger det at det ikke finnes noe allment datagrunnlag for å utarbeide individbasert statistikk om personer med samisk-etnisk tilhørighet, det vil si ulike former for tematisk statistikk om samene som gruppe eller om grupper av samer.

På generelt grunnlag utviser SSB stor forsiktighet med å produsere statistikk, basert på personopplysninger som kan oppleves som sensitive, eller som kan bidra til å stigmatisere utsatte grupper i samfunnet, jf. Personvernforordningen Art. 9, pkt. 1. Både den norske befolkningsstatistikken og de periodiske folke- og boligtellningene er basert på registerinformasjon. Den viktigste kilden er det sentrale folkeregisteret. Her er alle som er bosatt i Norge i mer enn 6 måneder eller har som intensjon om å bo i Norge i minst 6 måneder, registrert. Mennesker fra alle etniske grupper som oppfyller disse betingelsene er registrert i folkeregisteret, men det er ikke mulig å identifisere dem som medlemmer av enkeltgrupper, utover fødeland.

I den grad det produseres noen form for tallfesting av etnisk bakgrunn eller andre særlige personopplysninger, er dette enten basert på egenrapportering, herunder i Sametingets valgmannstall

eller registrering av samiske språkbrukere i Folkeregisteret, eller det er basert på geografi og bruk av språk.

For personer med innvandrerbakgrunn finnes det mer forskning om diskriminering, holdninger, helse, utdanning, arbeidsliv og andre aspekter som kan gi et bilde av likestillingssituasjonen, enn for samer og nasjonale minoriteter.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) lanserte i 2020 en kunnskapsportal om likestilling og levekår blant samer, nasjonale minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn. På portalen formidler Bufdir statistikk og forskningsbasert kunnskap fra forskjellige kilder om hvordan disse gruppene opplever det å bo og leve i Norge, og hvilke barrierer de møter som kan hindre likeverdig deltakelse i samfunnet. Dette er et bidrag for å øke kunnskapen og bevisstheten om rasisme og diskriminering for politikere, beslutningstakere og fagpersoner i ulike sektorer og etater, bruker- og interesseorganisasjoner og i befolkningen generelt.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet har de fire siste årene utarbeidet rapporten «Indikatorer for integrering. Status og utviklingstrekk». Formålet med rapporten er å gi sektormyndigheter og allmennheten et bilde av hvordan det går med integreringen i Norge, herunder utviklingstrekk innen områdene utdanning og kvalifisering, arbeid, økonomi og levekår, politisk integrering og sosial integrering. Rapporten omhandler innvandrere og deres norskfødte barn. Den ser særlig på forskjeller mellom personer med innvandrerbakgrunn og den øvrige befolkningen, og hvordan disse utvikler seg over tid.

Senter for samisk helseforskning ble etablert av Helsedepartementet i 2001 og har vært en viktig aktør for utvikling av kunnskap om helse og levekår til den samiske befolkningen i Norge. SAMINOR-studien om helse og levekår i regioner med samisk og norsk befolkning gjennomføres omtrent hvert tiende år. SAMINOR 3 er i gang. Studien inkluderer selvidentifikasjonsspørsmål for samiske respondenter, slik at dataene kan deles inn etter samisk etnisitet.

Vi viser ellers til omtale av blant annet statistikk over etnisk bakgrunn, publikasjonene «Samisk statistikk» og «Samiske tall forteller» og de nasjonale minoritetenes syn på registrering i Norges forrige rapport under «Komiteens anbefaling punkt 8».

Vedlagt følger statistikk over:

Tabell 1: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Basert på landbakgrunn.

Tabell 2: Andel sysselsatte 20-66 år blant innvandrere og i befolkningen for øvrig. Etter innvandrerbakgrunn og kjønn

Tabell 3: Andel sysselsatte 20-66 år blant innvandrere. Etter landbakgrunn og kjønn.

Tabell 4: Midlertidig ansatte blant innvandrere og i befolkningen for øvrig. Etter landbakgrunn.

Tabell 5: Studenter i høyere utdanning. 19-34 år. 2017 – 2021

Tabell 6: Aktivitetsstatus og yrkestilknytning blant unge uten innvandrerbakgrunn, norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere. 4. kvartal 2019.

Tabell 7: Tilfredshet med livet blant innvandrere og øvrig befolkning. 2022.

Tabell 8: Tilfredshet med livet blant norskfødte med innvandrereforeldre. 2021.

Tabell 9: Diskrimineringsnemndas saker om etnisitet i perioden 2018-2022.

Tabell 10: Rettskraftige avgjørelser for hatefulle ytringer og diskriminering, etter type reaksjon.

Tabell 11: Innvandreres lønn som andel av befolkningen ellers etter yrke. 2022.

Tabell 12: Deltakelse i Stortingsvalg.

Tabell 13: Deltakelse i kommunestyre- og fylkestingsvalg.

Tabell 14: Andel av stemmeberettigede og kommunestyrerepresentanter etter valget i 2021.

Lovrammen for bekjempelse av diskriminering

7. Komiteen har merket seg at konvensjonen er innlemmet i norsk rett i henhold til paragraf 5 i likestillings- og diskrimineringsloven (2018). Men komiteen gjentar sin tidligere bekymring for at konvensjonen ikke er blitt tatt inn i menneskerettsloven (1999) (CERD/C/NOR/CO/21-22, para 11-12), og ikke er behandlet på samme grunnlag som andre menneskerettskonvensjoner, som er blitt tatt inn i menneskerettsloven. Komiteen registrerer med tilfredsstillelse den nye likestillings- og diskrimineringsloven (2018). Men komiteen er fortsatt betenkt over at ikke begrepet «rase» er tatt inn som et forbudt diskrimineringsgrunnlag, selv om dette begrepet er hyppig brukt av allmennheten og i sosiale medier. Komiteen er også betenkt over manglende koordinering mellom departementene for å gjennomføre dens anbefalinger.

8. Komiteen anbefaler at konvensjonen blir innlemmet i den norske menneskerettsloven. Komiteen anbefaler også at konvensjonsparten sikrer at likestillings- og diskrimineringsloven er i samsvar med artikkel 1 i konvensjonen, og forbyr diskriminering på ethvert grunnlag, herunder rase. Komiteen anbefaler videre at konvensjonsparten sikrer en koordinert oppfølging mellom departementene for å sikre full gjennomføring av dens anbefalinger.

Inkorporering av CERD i menneskerettsloven

Rasediskrimineringskonvensjonen er inkorporert i likestillings- og diskrimineringsloven § 5 og gjelder dermed som norsk lov. Under forberedelse av lov 19. juni 2009 nr. 80 om inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen i menneskerettsloven ble det drøftet om man skulle inkorporere andre menneskerettighetskonvensjoner, blant annet rasediskrimineringskonvensjonen, i menneskerettsloven. Regjeringen valgte i 2009 ikke å foreslå dette for Stortinget. Begrunnelsen i lovforarbeidene var at bare utpreget generelle menneskerettighetskonvensjoner, og ikke mer spesielle konvensjoner, bør tas inn i menneskerettsloven. Myndighetene har merket seg anbefalingen fra rasediskrimineringskomiteen. Regjeringen har ikke foretatt en ny vurdering av inkorporering av CERD.

Regjeringen har nedsatt et juridisk ekspertutvalg som skal utrede hvordan FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD) skal innlemmes i norsk lov. Utvalget skal blant annet vurdere i hvilken grad inkorporering av CRPD i menneskerettsloven er forenlig med kriteriene som tidligere er lagt til grunn for å ta konvensjoner inn i menneskerettsloven, og hvilke konsekvenser det eventuelt kan få for gjennomføringen av andre menneskerettighetsforpliktelser dersom CRPD tas inn i menneskerettsloven.

Rase som diskrimineringsgrunnlag

Likestillings- og diskrimineringsloven forbyr diskriminering på grunn av etnisitet, religion og livssyn.

Med etnisitet i loven menes blant annet nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge og språk. Myndighetene har tidligere vurdert om uttrykket rase bør tas inn i lovteksten, men har kommet til at det ikke er behov for å gjøre endringer ved å ta inn rase i lovteksten eller å presisere at det siktes til oppfatninger eller forestillinger om rase. For å bekjempe rasisme er det viktig å bli kvitt forestillingen om at mennesker kan deles inn i raser. Å bruke uttrykket rase i lovteksten kan bidra til å bekrefte forestillinger om at det finnes ulike raser. Departementet viste i forarbeidene til den tidligere diskrimineringsloven om etnisitet (Prop. 88 L (2012-2013)) til at det er klart at diskriminering på grunn av oppfatninger eller forestillinger om en persons rase må regnes som etnisk diskriminering. Stortinget sluttet seg til denne vurderingen. Det er derfor ikke slik at tilfeller av diskriminering som komiteen mener bør omfattes av diskrimineringsforbudet faller utenfor.

Koordinert oppfølging

Ansvar for oppfølging av komiteens anbefalinger blir fordelt på de ulike fagdepartementene, som vurderer hvordan anbefalingene skal følges opp. Kultur- og likestillingsdepartementet har et koordinerende ansvar for politikken på feltet, herunder oppfølgingen av anbefalinger, og har hatt koordineringsansvar for utarbeidelse av tidligere handlingsplaner mot rasisme og diskriminering. Regjeringen utarbeider nå med en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering, som blir koordinert av Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Kultur- og likestillingsdepartementet har hatt god dialog med Norges institusjon for menneskerettigheter om hvordan vi kan bedre informasjonen om hvordan departementene følger opp FNs traktatorganers anbefalinger mellom de periodiske rapportene. Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) samarbeider tett med Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) og sivilt samfunn om dette, og NIM og LDO fungerer sammen som sekretariat for å styrke denne dialogen. Det har vært arrangert to møter om oppfølging av konkrete anbefalinger fra FN-komiteer mellom politisk ledelse i aktuelle departementer og NIM, LDO og sivilt samfunn.

Klager over rasediskriminering

9. Komiteen bifaller opprettelsen av Diskrimineringsnemnda, men beklager mangelen på detaljerte opplysninger og statistikk om hva slags rasediskrimineringssaker som klages inn for nemnda og domstolene og deres utfall, herunder opplysninger om tilkjente erstatningsbeløp i arbeidsdiskrimineringssaker og ilagte bøter.

10. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten gjennomfører folkeopplysningskampanjer om hvordan man klager over rasediskriminering for å sikre tilgang til rettsmidler. Komiteen ber konvensjonsparten om å skaffe til veie informasjon om rasediskrimineringssaker som klages inn til Diskrimineringsnemnda og domstolene i den neste periodiske rapporten, herunder statistikk om antall og type klager, og antall straffereaksjoner mot overtredere, fordelt på alder, kjønn, etnisk og nasjonal opprinnelse på ofrene, og opplysninger om hvilke straffereaksjoner overtrederne er idømt for lovbruddene og om tilkjent erstatning til ofrene.

Folkeopplysning om hvordan man klager

Regjeringen ønsker å styrke informasjonen om diskrimineringslovgivningen, håndhevingen av denne og hvor man kan henvende seg for å få bistand i enkeltsaker, til personer som er utsatt for rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion. Blant annet er tiltak som bidrar til å spre informasjon om hvilke rettigheter man har når man blir utsatt for diskriminering på grunn av etnisitet, religion eller livssyn, prioritert i en egen tilskuddsordning om rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer. For

eksempel har Likestillingscenteret KUN, i samarbeid med flere, utviklet en rasismeveileder, der personer som har opplevd rasisme og diskriminering kan få hjelp og informasjon. Mer informasjon om tilskuddsordningen finnes under anbefaling nr. 14 b.

LDO har gitt rettighetsinformasjon til ulike grupper som er utsatt for rasisme og etnisk diskriminering, se også omtale av LDOs arbeid under artikkel 2.

I tillegg har Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet på oppdrag fra Kultur- og likestillingsdepartementet utredet en informasjonskampanje om hvordan fremme klager om diskriminering på grunn av etnisitet og religion. Kultur- og likestillingsdepartementet vil vurdere hvordan utredningen skal følges opp.

Videre skal det igangsettes en gjennomgang av håndhevingsapparatets rammer og verktøy, for å se om det i tilstrekkelig grad sikrer et godt veiledningstilbud og et tilgjengelig lavterskeltilbud for klager på diskriminering. Rettighetsveiledning, både i ombud og nemnd, blir et sentralt tema i denne gjennomgangen. Nemndas praksis med hensyn til realitetsbehandling av saker skal også gjennomgås. Gjennomgangen vil se på om nemnda avslutter for mange saker uten realitetsbehandling. Gjennomgangen skal også vurdere om nemndas kompetanse er god nok på alle diskrimineringsgrunnlag, herunder særskilt etnisitet.

Når det gjelder Diskrimineringsnemnda vil vi innledningsvis si litt om nemndas behandling av saker generelt. Dersom det er mangler ved klagen, vil nemnda alltid etterspørre nødvendig informasjon før saken tas til behandling. Dette for å sikre at saken er tilstrekkelig opplyst. Nemnda kan avslutte en sak uten avgjørelse. Dette gjelder saker der nemnda ikke får nødvendig informasjon fra klager til å kunne behandle klagen, og saker der klager trekker saken under saksbehandlingen. Saker som avsluttes fordi nemnda ikke får tilstrekkelig informasjon til å kunne behandle klagen, gjelder i praksis de tilfeller der klagen som kommer inn er ufullstendig og nemndas sekretariat ikke får de opplysningene som er nødvendige for å behandle saken når de henvender seg til klager. Eksempler på slike tilfeller kan være der klagen ikke inneholder informasjon om hvem som er innklaget eller klageforholdet ikke er godt nok beskrevet til at innklaget kan ta stilling til klagen. Nemndas sekretariat vil da forsøke å innhente disse opplysningene fra klager. Dersom klager ikke gir noen tilbakemelding, vurderes saken for «avslutning uten avgjørelse». Dersom en sak avsluttes uten avgjørelse, kan klager sende inn klagen på nytt ved en senere anledning. Dersom klager responderer på sekretariatets forespørsel – enten skriftlig eller muntlig – avsluttes ikke saken. Dette gjelder selv om den informasjonen som gis ikke er tilstrekkelig. Sekretariatet opprettholder da dialogen med klager, slik at nødvendige opplysninger innhentes for videre behandling av saken.

Nemnda *skal* videre avvise en sak dersom særskilte lovpålagte vilkår er oppfylt.

Diskrimineringsnemnda *kan* også henlegge en sak dersom det er «åpenbart» at forholdet det er klaget over ikke er i strid med diskrimineringsregelverket, det er snakk om et bagatelmessig forhold eller saken etter bevisets stilling ikke lar seg opplyse tilstrekkelig. Dersom saken ikke blir avsluttet, avvist eller henlagt skal nemnda enten gi en uttalelse om at det ikke foreligger brudd på diskrimineringsregelverket eller treffe vedtak om at det foreligger brudd på diskrimineringsregelverket.

En oversikt over Diskrimineringsnemndas saker om etnisitet i perioden 2018-2022 følger vedlagt i tabell 9.

I 2018 behandlet Diskrimineringsnemnda 44 klagesaker der etnisitet var diskrimineringsgrunnlag

(41 saker om diskriminering, 8 saker om trakassering, 2 saker om gjengjeldelse og 2 saker der det ble forsøkt hindret/forebygget trakassering). Sakene var fordelt på disse samfunnsområdene: 27 saker innenfor arbeidsliv, 5 saker innenfor offentlig forvaltning, 8 saker innen varer og tjenester, 3 saker innen utdanning og en sak innenfor bolig.

Diskrimineringsnemnda tilkjente hverken oppreisning eller erstatning i noen saker om etnisitet i 2018.

I 2019 behandlet Diskrimineringsnemnda 62 klagesaker der etnisitet var diskrimineringsgrunnlag (59 saker om diskriminering, 17 saker om trakassering, 3 saker om gjengjeldelse, 1 sak der det ble forsøkt hindret/forebygget trakassering, 1 sak der det ble instruert noen om å diskriminere/trakassere og 1 sak der det ble medvirket til diskriminering/trakassering). Sakene var fordelt på disse samfunnsområdene: 24 saker innenfor arbeidsliv, 15 saker innenfor offentlig forvaltning, 12 saker innen varer og tjenester, 5 saker innen utdanning, 3 saker innenfor bolig, 1 sak innen samfunnsliv, 1 sak innenfor politi, rettsvesen mv. og 1 sak om annet.

Diskrimineringsnemnda tilkjente hverken oppreisning eller erstatning i noen saker om etnisitet i 2019.

I 2020 behandlet Diskrimineringsnemnda 98 klagesaker der etnisitet var diskrimineringsgrunnlag (90 saker om diskriminering, 26 saker om trakassering, 4 saker om gjengjeldelse, 3 saker der det ble forsøkt hindret/forebygget trakassering, 3 saker der det ble instruert noen om å diskriminere/trakassere og 5 saker der det ble medvirket til diskriminering/trakassering). Sakene var fordelt på disse samfunnsområdene: 34 saker innenfor arbeidsliv, 21 saker innenfor offentlig forvaltning, 11 saker innen varer og tjenester, 9 saker innen utdanning, 4 saker innenfor bolig, 6 saker innen samfunnsliv, 10 saker innenfor politi, rettsvesen mv., 2 saker innenfor kombinerte samfunnsområder og 1 sak om annet.

Diskrimineringsnemnda tilkjente hverken oppreisning eller erstatning i noen saker om etnisitet i 2020.

I 2021 behandlet Diskrimineringsnemnda 96 klagesaker der etnisitet var diskrimineringsgrunnlag (83 saker om diskriminering, 39 saker om trakassering, 14 saker om gjengjeldelse, 5 saker der det ble forsøkt hindret/forebygget trakassering, 2 saker der det ble instruert noen om å diskriminere/trakassere og 4 saker der det ble medvirket til diskriminering/trakassering). Sakene var fordelt på disse samfunnsområdene: 37 saker innenfor arbeidsliv, 16 saker innenfor offentlig forvaltning, 18 saker innen varer og tjenester, 7 saker innen utdanning, 4 saker innenfor bolig, 3 saker innen samfunnsliv, 5 saker innenfor politi, rettsvesen mv., 4 saker innenfor kombinerte samfunnsområder og 2 saker om annet.

Diskrimineringsnemnda tilkjente hverken oppreisning eller erstatning i noen saker om etnisitet i 2021.

I 2022 behandlet Diskrimineringsnemnda 96 klagesaker der etnisitet var diskrimineringsgrunnlag (94 saker om diskriminering, 26 saker om trakassering, 6 saker om gjengjeldelse, 4 saker der det ble forsøkt hindret/forebygget trakassering, 2 saker der det ble instruert noen om å diskriminere/trakassere og 2 saker der det ble medvirket til diskriminering/trakassering). Sakene var fordelt på disse samfunnsområdene: 50 saker innenfor arbeidsliv, 11 saker innenfor offentlig forvaltning, 15 saker innen varer og tjenester, 4 saker innen utdanning, 7 saker innenfor bolig, 3 saker innen samfunnsliv, 4 saker innenfor politi rettsvesen mv. og 2 saker om annet.

Det ble tilkjent oppreisning med 30 000 kroner i én sak i 2022. Det ble ikke tilkjent erstatning i noen saker i 2022.

Det finnes en rekke tjenester som det offentlige har etablert innenfor hatefulle ytringer og hatkriminalitet. Gjennom disse tjenestene kan man melde fra om opplevd eller observert hatprat/hets og hatkriminalitet og få informasjon og veiledning om straffesaksprosess og hjelpesystemer.

Det er etablert Støttesenter for kriminalitetsutsatte i alle politidistrikter. Støttesenter for kriminalitetsutsatte er et landsdekkende tilbud som gir informasjon, veiledning og støtte til utsatte for kriminalitet som for eksempel vold, trusler, utpressing, hatkriminalitet, seksuelle overgrep, mishandling eller krenkelse. Støttesenteret kan hjelpe med informasjon og veiledning om det å anmeldestøtte hele veien, fra politianmeldelse til saken er avgjort, vitnestøtte før, under og etter en eventuell retts sak, og hjelp til å søke voldsoffererstatning.

Det er etablert nettpatrolje i alle politidistrikter. Politiets nettpatroljer er tilstede på nett og i sosiale medier og tar imot informasjon og tips om kriminalitet på nett. De gir råd og veiledning om kriminalitet som foregår på internett, svarer på spørsmål, og gir råd om hvordan forebygge kriminalitet.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har laget nettstedet hatytringer.no hvor man kan finne informasjon om hjelp, råd og kunnskap om hatytringer. Her finnes det pekere til en rekke instanser og tjenester som kan hjelpe den som er utsatt.

Hatkriminalitet defineres som straffbare handlinger som helt eller delvis er motivert av eller har sin bakgrunn i andres hudfarge, nasjonale eller etniske opprinnelse, religion/livssyn, seksuell orientering, nedsatt funksjonsevne, og kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Det ble registrert 923 anmeldelser med et hatmotiv i 2022. Dette er en økning på drøyt 13 prosent fra året før. Sammenlignet med gjennomsnittlig antall anmeldelser de siste fem årene er det en økning på nærmere 32 prosent. Oslo politidistrikt etterforsket omkring en tredjedel av anmeldelsene.

I 2022 ble det påtaleavgjort totalt 891 saker. Oppklaringsprosenten er i 2022 på 52 prosent. Oppklaringsprosenten har vært stabil rundt 50 prosent de siste fem årene.

Hatefulle ytringer står for 42 prosent av de anmeldte sakene med et hatmotiv i 2022. Voldslovbrudd utgjør 30 prosent av sakene. De 923 anmeldelsene av hatmotivert kriminalitet fordeler seg som følger på de vernede grunnlagene: 55 prosent på hudfarge, nasjonal eller etnisk opprinnelse, 20 prosent på seksuell orientering, 10 prosent på religion, 7 prosent på kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, 2 prosent på nedsatt funksjonsevne, 2 prosent av sakene er kodet på antisemittisme og 3 prosent er kodet på "annet" hatmotiv.

I 2021 ble det avgitt 99 rettskraftige reaksjoner¹ for brudd på straffeloven §§ 185-186. Av disse var det 54 domfellelser², hvorav 24 var en ubetinget dom (7 av disse kombinert med betinget fengsel). Til sammen 28 av de rettskraftige avgjørelsene var vedtatte forelegg, mens 9 var dom på frifinnelse.

Det er dessverre ikke mulig å få ut data ned på det detaljeringsnivået som etterspørres når det gjelder rettskraftige dommer. Det er bl.a. ikke mulig å frembringe søkbare, strukturerte data knyttet til alder,

---

¹ En rettskraftig reaksjon vil i mange tilfeller bygge på anmeldelser fra tidligere år, avhengig av etterforsknings- og saksbehandlingstiden hos politiet, påtalemyndigheten og domstolene. Domsgrunnlaget for den enkelte straffereaksjon kan også innbefatte tiltalepunkter knyttet andre typer lovbrudd enn brudd på bestemmelsene i straffeloven §§ 185-186.

² Domstolsadministrasjonen (DA) opplyser at «Det er dessverre ikke mulig å få ut data ned på det detaljeringsnivået som etterspørres. Det er bl.a. ikke mulig å frembringe søkbare, strukturerte data knyttet til alder, kjønn, etnisk/nasjonal opprinnelse på ofrene i saker som er registrert. Ei heller hvilke straffereaksjoner som har vært benyttet i aktuelle saker.

kjønn eller etnisk/nasjonal opprinnelse på ofrene i saker som er registrert, eller hvilke straffereaksjoner som har vært benyttet i aktuelle saker.

Se også tabell 10, rettskraftige avgjørelser for hatefulle ytringer og diskriminering, etter type reaksjon. 2017-2021.

Hatkriminalitet

11. Komiteen bifaller konvensjonspartens tiltak, blant annet vedtagelsen av Politidirektoratets retningslinjer for enhetlig registrering av hatkriminalitet i alle politidistrikter og det nye kurset om forebygging og etterforskning av hatkriminalitet som tilbys av Politihøgskolen. Men Komiteen ser med dyp bekymring på at det i 2017 ble registrert 549 anmeldelser av rasistisk motivert hatkriminalitet, en økning på 17 prosent fra 2016, samt at tre ganger så mange personer med innvandrerbakgrunn oppgir å være redd for hatkriminalitet (12 prosent) sammenlignet med etniske nordmenn (4 prosent). Komiteen merker seg informasjonen om spesialenheten for hatkriminalitet i Oslo, men er bekymret over at det ikke finnes tilsvarende grupper i landets øvrige politidistrikter. Komiteen beklager mangelen på informasjon om innsatsen for å beskytte sårbare grupper mot hatkriminalitet. Komiteen er dessuten betenkt over mangelen på statistikk over utfallet til anmeldelser av hatkriminalitet (art. 4).

12. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten:

- a. **Treffer tiltak for å forebygge hatkriminalitet og gi støtte til ofre for slik kriminalitet, herunder ved å gi dem adgang til rettsforfølgelse,**

Politiets arbeid mot hatkriminalitet favner ulike sider av politiets arbeid – forebygging, analyse/kunnskapsutvikling, etterforskning og påtale, dialogarbeid. Dette ligger i mandatet til Nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet (NKH) – herunder også det rettsforfølgende arbeidet (etterforskning og påtale).

Under er eksempler på forebyggende tiltak aktuelle for hatkriminalitet:

Politidirektoratet (POD) har utarbeidet nasjonalt informasjonsmateriell som kan benyttes når politiet holder foredrag i skoler eller på andre arenaer hvor barn og unge møtes. Det er i denne forbindelse laget en egen modul med veileder som omhandler hatkriminalitet og hatefulle ytringer. POD samarbeider med Sametinget om utarbeidelse av en veileder mot samehets.³

Politiet er tilstede på nett gjennom nettpatroljer som er etablert i samtlige politidistrikter i Norge. Det er et mål at politiets nettpatrolje skal ha en forebyggende effekt på tvers av ulike kriminalitetstyper. Erfaringen viser at nettpatroljene når ut til svært mange, særlig barn og unge (på ulike plattformer) og at de er i en god posisjon til å arbeide målrettet med forebygging overfor aktuelle målgrupper. En effekt er at innbyggerne opplever at de kan ta kontakt med politiet på internett på en trygg og enkel måte, og at de opplever politiets tilstedeværelse på nett som positiv. Nettpatroljene får mange henvendelser som handler om opplevelse av hatkriminalitet og hatefulle ytringer. De gir råd og veiledning om kriminalitet som foregår internett, svarer på spørsmål, og gir råd om hvordan forebygge kriminalitet.

På politiets nettside er det etablert en tipsfunksjon slik at politiet kan tipses om kriminalitet som har skjedd eller kan komme til å skje. Her er hatkriminalitet nevnt. "Hatefulle ytringer" er etablert som en

³ https://sametinget.no/f/p1/iad6ed3b0-a065-4395-b5a6-7ae1e68b0dd4/handlingsplan-mot-samehets_norsk.pdf Dette er tiltak 16 i Sametingets handlingsplan mot samehets.

egen temaside på www.politiet.no. På siden forklares hva hatkriminalitet (herunder hatefulle ytringer) er) og at politiet tar det på alvor.

Støttesenter for kriminalitetsutsatte ble etablert i hvert politidistrikt i 2017/2018 og er landsdekkende. Støttesenteret er et tilbud til personer utsatt for integritetskrenkende kriminalitet, som vold, overgrep og hatkriminalitet og gir psykososial støtte, informasjon og veiledning til den utsatte gjennom en straffesaksprosess, ut ifra hva som er den enkeltes behov for hjelp. De vil hjelpe til med å etablere kontakt med andre tjenester som for eksempel helsehjelp og barneverntjeneste om det er behov. Hatkriminalitet er nevnt i støttesentrenes informasjonsmateriale. Støttesentrene erfarer en stor økning i henvendelser og saker fra år til år. Oslo politidistrikt har i tillegg et eget "Trygghetsprogram" for særlig å ivareta personer utsatt for hatkriminalitet.

Det ligger i NKHs mandat å bidra til kompetanseheving på alle områder av hatkriminalitet, herunder etterforskning og påtale (rettsforfølging). Hatkriminalitet er også en av de kriminalitetsområdene høyere påtalemyndighet ber politiet prioritere. Det ses en svak økning i antallet positive påtaleavgjørelser (siktelse med forslag tilståelsesdom, tiltale, forelegg, overføring til konfliktråd eller påtaleunntatelse). I 2022 utgjorde disse 38 prosent.

b. Undersøker grunnen til økningen i hatkriminalitet hos konvensjonsparten og den økte frykten for hatkriminalitet hos personer med innvandrerbakgrunn, og tar opp de underliggende årsakene,

Økningen i anmeldt hatkriminalitet kan blant annet ha sammenheng med kompetanseheving i politiet og økt oppmerksomhet generelt.⁴ Politiet gjennomfører årlige innbyggerundersøkelser som har spørsmål om hatkriminalitet og opplevelse av utrygghet – og som sier noe om opplevd frykt. Disse indikerer ikke at opplevelsen av frykt har vært økende de siste årene.

Innbyggerundersøkelsen vil bli forsøkt videreutviklet slik at den gir mer informasjon om enkelte innbyggergrupper. Det er også et siktemål å få mer kunnskap om utsatte grupper gjennom utvikling av politiets statistikk og analyse.

Politiets mangfoldsplan, "Mangfold, dialog og tillit: Handlingsplan for politiets arbeid 2022- 2025", ble lagt frem i 2022. I arbeidet med denne inviterte Politidirektoratet (POD) til innspills- og erfaringsmøter med en rekke organisasjoner og representanter fra ulike minoritetsmiljøer. Det har også vært flere møter etter at planen ble lagt frem, både etter initiativ fra POD og etter ønske fra ulike minoritetsorganisasjoner. Denne type møter gir POD større kunnskap om opplevelse av hatkriminalitet, hatefulle ytringer og grad av trygghet, og om underliggende årsaker til frykt. Ved i større grad å lytte til opplevelsene minoritetsgrupper har, kan tiltak målrettes i større grad.

Mangfoldsplanen har flere tiltak som går på å øke politiets kunnskap om minoritetsgrupper, styrke dialog og tillitsskapende arbeid i politidistriktene. Politidistriktene bes ellers om å ha faste dialogmøter med minoritetsmiljøer. I sammenheng med spesifikke arrangementer eller høytider (blant annet pride og id), eller i tilfeller det er grunn til særlig bekymring, er politidistriktene gitt føringer om å gå i dialog med utsatte minoritetsgrupper.

---

⁴ STRASAK-rapporten 2021, Politidirektoratet

c. Bevilger ressurser og sørger for opprettelse av egne hatkriminalitetsenheter over hele landet etter mønster av den som er opprettet i Oslo,

Justis- og beredskapsdepartementet bevilget i 2021 sju millioner NOK til etablering av et nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet (NKH). Oslo politidistrikt ble tildelt oppgaver og har fått varige midler til dette tiltaket som innebærer kompetanseheving av politidistriktene. Det vil være egne team som får opplæring i hvert distrikt.

d. Fortsetter opplærings- og utdanningsarbeidet for å styrke kunnskapen om riktig identifisering, registrering og straffeforfølgning av hatkriminalitet innen politiet og påtalemyndighetene samt domstolene,

Arbeidet med identifisering, registrering og straffeforfølgning av hatkriminalitet i de enkelte politidistrikt er viktig del av kompetansehevingen som skjer i regi av Nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet (NKH). Prioritering av sakstypen og straffeforfølgning er også noe som påses av påtalemyndigheten. Politihøgskolens studietilbud om hatkriminalitet er blitt et permanent tilbud og gjennomføres årlig med deltagere fra politidistriktene. Tilrettelegging for registrering av saker i politiets straffesakssystem og innlemming av nye minoritetsgrupper som har et særlig rettsvern er et pågående arbeid der NKH og POD samarbeider om å finne løsninger.

e. Styrker holdningskampanjer for å forebygge stereotypiske forestillinger og øke toleransen blant ulike grupper for å forebygge hatkriminalitet,

Det vises til punkt a) over om informasjonsmaterieill til skole og informasjon på politiets nettside, samt informasjonsmateriale for støttesentrene og nettpatruljen. Politidirektoratet har videre samarbeidet med Sametinget om utarbeidelse av en veileder mot samehets. De nevnte tiltakene er ikke holdningskampanjer direkte, men det er et siktemål at de kan bidra til kunnskap og endre holdninger.

f. Sørger for et enhetlig nasjonalt system for innsamling av data om hatkriminalitet, herunder statistikk om klager, etterforskninger og straffereaksjoner for tilfeller av hatkriminalitet, og gir komiteen slike opplysninger i neste periodiske rapport.

Nasjonalt kompetansemiljø innen hatkriminalitet (NKH) ble etablert i 2021, organisert som en egen enhet i Oslo politidistrikt. Formålet er å øke kompetansen innen hatkriminalitet i alle politidistrikter. Samtlige politidistrikter skal i 2023 gjennomføre opplæring i regi av kompetansemiljøet. Hvert distrikt har identifisert egne team som skal gjennomføre opplæring. Kompetansemiljøet har allerede arrangert nasjonale fagdager med bred deltagelse fra politidistriktene. Kompetanseteamet gir også veiledning til distriktene i enkeltsaker. Statistikk og analyse av hatkriminalitet vil utvikles og være en del av NKH sin oppgave.

Hatefulle ytringer

13. Komiteen takker konvensjonsparten for innsatsen for å forebygge hatefulle ytringer, blant annet gjennom strategien mot hatefulle ytringer (2016-2020) og Stopp hatprat-kampanjen. Men komiteen er fortsatt dypt bekymret over økningen i hatefulle ytringer hos konvensjonsparten mot muslimer, personer med afrikansk bakgrunn, jøder, asylsøkere, samer, rom, og andre, som bidrar til å fremme hat og intoleranse mot slike grupper, spesielt fra ledende politikere og medieaktører, og på internett. Komiteen

beklager at ikke alle tiltak i strategien for å bekjempe hatefulle ytringer er blitt gjennomført, og at etterforskning og straffeforfølgning av hatefulle ytringer og hatkriminalitet ikke kan prioriteres i alle politidistrikter. Videre er komiteen bekymret over mangelen på opplysninger om etterforskninger, påtaleavgjørelser og straffereaksjoner mot offentlige personer, herunder politikere, for hatefulle ytringer. Komiteen bifaller statsministerens oppmuntring til politikere om å fjerne hatefulle kommentarer fra sine sosiale medier, men beklager mangelen på formelle retningslinjer om dette temaet (art. 4).

14. Komiteen minner om dens generelle anbefaling nr. 35 (2013) om bekjempelse av rasistiske hatefulle ytringer, og anbefaler at konvensjonsparten:

a. Fortsetter å offentlig fordømme og ta avstand, blant annet i nettmedier, fra rasistiske hatefulle ytringer som fremsettes av offentlige personer, herunder politikere, og tar i bruk alt relevant lovverk og setter i verk tiltak for å verne sårbare grupper som blir berørt,

Det vises her (under anbefaling 14 a-d) til besvarelse under anbefaling 12. Hatefulle ytringer har sin egen bestemmelse i straffeloven og betraktes som hatkriminalitet om ytringen rammes av bestemmelsen. Slik gjelder den samme arbeidsform og innretning under anbefalingene 14 a-d, som for hatkriminalitet ellers (beskrevet over).

Det vises også til svar på anbefaling 14 e.

b. Sørger for at alle tiltak i strategien mot hatefulle ytringer gjennomføres, at alle politidistrikter prioriterer etterforskning av hatefulle ytringer og hatkriminalitet, og at det foretas en hensiktsmessig koordinering av dette mellom politi, påtalemyndighet og domstoler.

Se pkt. 14 a.

De aller fleste tiltakene i strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020) er gjennomført. I løpet av strategiperioden ble det også tilført 13 nye tiltak, blant annet nedsettelsen av en ytringsfrihetskommisjon (omtalt under artikkel 5), et forskerforum om hatefulle ytringer, en rapport om høyreekstremisme og konspirasjonsteorier og en veileder om forebygging og håndtering av hatefulle ytringer og trusler mot lokalpolitikere (omtalt under punkt 14 e).

Strategien ble evaluert i 2021. Evalueringen påpeker at strategien og arbeidet med den kan ha bidratt til å sikre kontinuitet i arbeidet med hatefulle ytringer over tid. Den har bidratt til viktig kunnskapsutvikling, som igjen har bidratt til å øke bevisstheten om hatefulle ytringer. I tillegg til kunnskapsutviklingen, blir også innsatsen innenfor politi og rettsvesen fremhevet som særlig positiv.

Innsatsene som ble igangsatt gjennom Strategi mot hatefulle ytringer, videreføres. Nedenfor nevnes flere eksempler på tiltak på området hatefulle ytringer. Flere av disse er også relevante for rasisme og etnisk diskriminering mer generelt.

Regjeringen har økt driftsstøtten til Stopp hatprat siden oppstart. Stopp hatprat har opparbeidet seg et bredt nasjonalt nettverk blant ungdom, frivillige organisasjoner, kommuner, ungdomsarbeidere og andre yrkesgrupper som er i kontakt med ungdom til daglig. Stopp hatprat holder workshops, seminarer

og kurs, og har utviklet en egen ordning med Stopp hatprat-ambassadører som bidrar til å spre kunnskap om hatytringer på nett.

Buudir har etablert nettsiden www.hatytringer.no. Siden inneholder relevant informasjon om arbeidet mot hatefulle ytringer og om hva man kan gjøre hvis man blir utsatt for dette. Det er videre gjennomført tre nasjonale konferanser om hatefulle ytringer siden 2016.

De regionale likestillings- og mangfoldssentrene har gjennom flere år gjennomført dialogmøter rundt om i landet om rasisme og diskriminering.

I 2021 etablerte regjeringen en nasjonal tilskuddsordning for tiltak mot rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer. Det fordeles 19,6 millioner NOK over ordningen i 2023. Målet med tilskuddsordningen er å legge til rette for lokale, regionale og nasjonale initiativer og aktiviteter som har til hensikt å motvirke rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer på grunn av etnisitet, religion og livssyn. Tilskuddsordningen skal bidra til å fremme antirasisme, mangfold og dialog, samt bidra til kunnskap og bevissthet i majoritetsbefolkningen om rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer.

Det er svært stor interesse for ordningen. Prioriteringer innenfor ordningen er tiltak som legger til rette for kunnskap og kompetanse, blant annet gjennom møteplasser, tiltak for forebygging av rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer på internett, tiltak som bidrar til å spre informasjon om hvilke rettigheter man har, og tiltak som bidrar til å kartlegge rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer i lokalsamfunnet.

Det gis blant annet midler til veiledningstilbud og rettighetsinformasjon, samt forebygging av negative holdninger til ulike etniske og religiøse minoriteter. Allerede i løpet av de få årene ordningen har eksistert har flere kommuner satt rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer på dagsorden. Det er god geografisk spredning av tiltakene. Tilskuddsordningen bidrar til at flere aktører samarbeider og jobber systematisk og langsiktig på ulike arenaer i lokalsamfunnet.

Kultur- og likestillingsdepartementet har videre gitt midler til en utstilling om hverdagsrasisme ved Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. På oppdrag fra Buudir har Minotenk laget en videoutstilling som løfter fram mangfoldet i den muslimske befolkningen. Utstillingen, som ble lansert i 2021, bidrar til å forebygge hat mot og diskriminering av muslimer.

Regjeringen har gjennomført flere prosjekter for å bygge opp kunnskapen på området hatefulle ytringer. Kunnskapen skal bidra til at regjeringen utvikler tiltak som treffer på en god måte. Blant annet har det blitt lagt fram en rapport som kartlegger innholdet i og omfanget av hatefulle og diskriminerende ytringer mot muslimer på norske sosiale medier ved bruk av stordataanalyse. Denne viser en økning i hatefulle ytringer de siste ti årene, men at det er en liten gruppe som står bak de fleste ytringene. Videre er det gjennomført en undersøkelse som setter søkelys på deltagere i opphetede og aggressive nettdebatter. Det er også initiert FoU-prosjekter som ser på sammenhenger mellom ulike samfunnshendelser og hatefulle ytringer. En av disse studiene undersøker hvordan koronakrisen påvirker debattkulturen i kommentarfeltene knyttet til redaksjonelle mediers Facebook-sider. Norges institusjon for menneskerettigheter har utarbeidet rapporten «Holdninger til samer og nasjonale minoriteter i Norge.»

For å gi barn og unge en trygg digital oppvekst la regjeringen fram strategien Rett på nett, høsten 2021. I strategien blir det vist til at digitale aktiviteter kan gi muligheter for positive opplevelser, men også utsette barn og unge for ulike former for risiko, som skadelig innhold, vold, overgrep, falske nyheter, hatefulle ytringer, kroppspress og utfordringer rundt personvern. Strategien, som er videreført av dagens regjering, fastslår viktige prinsipper for myndighetenes arbeid for barn og unges digitale liv.

I det videre arbeidet mot hatefulle ytringer vil regjeringen særlig legge vekt på tiltak som kan bidra til å bekjempe hets og hatefulle ytringer som foregår på nett.

c. Effektivt identifiserer, registrerer og etterforsker saker med rasistiske hatefulle ytringer, eller med oppfordring til rasehat og rasistisk motivert vold og hatkriminalitet, og etterforsker og straffer de ansvarlige, herunder politikere og ansvarlige i mediene,

Se pkt. 14 a.

d. Sørger for en standardisert innsamling og rapportering av statistikk om hatefulle ytringer og hatkriminalitet, herunder antallet anmeldelser, etterforskninger, påtaleavgjørelser og straffereaksjoner,

Se pkt. 14 a.

e. Fastsetter retningslinjer for politikere når det gjelder hatefulle ytringer i sosiale medier.

I november 2020 inviterte statsrådene i Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Kulturdepartementet og Barne- og familiedepartementet til et opprop for et godt debattklima. Oppropet var rettet mot politikere og kandidater fra alle partier. Oppropet synliggjorde viktigheten av at politikere selv tar et aktivt ansvar for debatt-klimaet fordi politikere bidrar til å sette standarden i debatter. Oppropet fremhevet også viktigheten av at politikere støtter opp om andre politikere som opplever ubehagelige hendelser.

I august 2019 inviterte kommunal- og moderniseringsministeren KS' hovedstyre (som består av representanter for de politiske partiene) og ungdomspartiene til dialog om hvordan man kan få til et godt og trygt debattklima, også for framtidige generasjoner. I dialogmøtet ble flere ulike tiltak drøftet, blant annet at temaet bør være sentralt i folkevalgtopplæring og i skolen, og muligheten for å kunne henvende seg til et apparat for råd og veiledning.

Som en oppfølging av dialogmøtet utarbeidet Kommunal- og moderniseringsdepartementet en digital veileder om forebygging og håndtering av hatefulle ytringer, hets og trusler mot politikere og kandidater, tilgjengelig på www.hatogtrusler.no. Den ble publisert i forkant av stortingsvalget 2021, og ble oppdatert før kommunestyre- og fylkestingsvalget 2023. Veilederen inneholder blant annet råd om retningslinjer for debatt i sosiale medier, og hvordan politikere er rolle-modeller for den politiske debatten gjennom hvordan de selv opptrer mot hverandre. Kjernemålgruppen er den enkelte politiker eller kandidat til politisk verv, men også partier og kommuner vil kunne ha nytte av veilederen.

På oppdrag fra Kommunal- og distriktsdepartementet har Telemarksforskning og Senter for ekstremismeforskning ved Universitetet i Oslo (C-REX) undersøkt lokalpolitikeres arbeidsvilkår og lokaldemokrati, hvor hatytringer og trusler er et sentralt tema. Et sentralt funn som presenteres i

rapporten for dette forskningsprosjektet, er at for å unngå at hets og trusler skal få negative konsekvenser for lokaldemokratiet, er det viktig at de som rammes ikke opplever å stå alene, men at de har partiorganisasjonen og i noen tilfeller også kommunen i ryggen. Forskerne mener også at dersom lokalpolitikere blir kjent med at det finnes rutiner, kan det senke terskelen for å melde fra om ubehagelige opplevelser. Intervjuene som ble gjennomført i forbindelse med undersøkelsen viser også til at kolleger i kommunestyret kan stå bak hets og trusler mot andre politikere, men omfanget av hatytringer og trusler fra folkevalgte er ikke undersøkt for alle kommuner, og er basert på studier i fire case-kommuner. Undersøkelsen finner videre at det blant det mindretallet av lokalpolitikere som oppgir å ikke trives i politikken, er 26 prosent som oppgir dårlig samarbeids- og debattklima i kommunestyret er en viktig årsak.

I rapporten *Lokale partilag og lister. Organisasjon, aktiviteter og økonomi*, skrevet av Institutt for samfunnsforskning for Kommunal- og distriktsdepartementet, er det stilt spørsmål om de lokale partilagene og lokale lister har rutiner for håndtering av hatytringer eller trusler mot egne folkevalgte eller tillitsvalgte. Undersøkelsen viser at kun et mindretall, 28 prosent av partilagene/listene, har slike rutiner. Kommunal- og distriktsdepartementets organisasjonsdatabase 2020/2021 har kartlagt at i underkant av halvparten av kommunene, 48,7 prosent, har etiske retningslinjer for hvordan politikere skal opptre overfor andre i sosiale medier, mens 14,6 prosent av kommunene har rutiner/retningslinjer for å ivareta politikere som utsettes for trusler, hatytringer eller trakassering.

Kommunene gjennomfører opplæring av lokalpolitikere om rollen som folkevalgt. Hvordan folkevalgtopplæringen gjennomføres varierer mellom kommunene, men den mest utbredte opplæringen er KS Folkevalgtprogram. Dette er et omfattende opplærings-program som tar for seg ulike sider ved rollen som folkevalgt, inkludert hvordan folkevalgte kan bidra til et godt debattklima i og utenfor kommunestyresalen og kollegialt samarbeid.

Forbud mot organisasjoner som fremmer rasediskriminering

15. Komiteen ser med dyp bekymring på at rasistiske og nynazistiske organisasjoner er blitt mer synlige i sosiale medier og gjennom demonstrasjoner hos konvensjonsparten. Komiteen har en vedvarende bekymring over at konvensjonsparten ikke har erklært organisasjoner som fremmer og oppmuntrer til rasehat ulovlige og forbudt dem i samsvar med forpliktelsene i konvensjonens artikkel 4 (b) i fravær av en reservasjon (art. 4).

16. Komiteen minner om dens generelle anbefaling nr. 35, med særlig vekt på at artikkel 4 er forenlig med retten til ytringsfrihet. Komiteen gjentar sin tidligere anbefaling (CERD/C/NOR/CO/21-22, para 19-20), og anbefaler at konvensjonsparten foretar en lovendring i samsvar med konvensjonens artikkel 4, og forbyr organisering av grupper som fremmer og oppmuntrer til rasehat.

Et formelt forbud mot rasistiske organisasjoner i norsk rett har vært utredet og forkastet flere ganger, se blant annet Ot.prp. nr. 109 (2001–2002) punkt 3.1 og Ot.prp. nr. 33 (2004–2005) punkt 13. Spørsmålet om rasistiske organisasjoner bør forbys særskilt, ble sist utredet av professor i rettsvitenskap Kjetil Mujezinović Larsen på oppdrag fra det daværende Barne- og likestillingsdepartementet. I utredningen, som forelå 13. september 2016, ble det påpekt at et forbud mot organisasjoner innebærer et sterkt inngrep i foreningsfriheten, som er beskyttet av blant annet den europeiske menneskerettskonvensjonen. Det ble også gitt uttrykk for at de gruppene det er tale om, ikke organiserer seg formelt og derfor ikke vil rammes av et organisasjonsforbud, samt at et forbud kunne føre til at personene «går under jorden» og unndrar seg den kontroll de ellers ville vært utsatt for.

En kriminalisering av organisasjoner bryter med Norges strafferettslige tradisjon som går ut på at kun konkrete skadevoldende handlinger og unnlater møtes med straff. Dersom deltakelse i en gruppe alene skulle gi grunnlag for straff, vil det kunne innebære at personer kan bli holdt strafferettslig ansvarlig uavhengig av om de har deltatt i gruppens kriminelle aktiviteter, se også Norges 23.-24. rapport, der dette er påpekt.

Straffeloven inneholder noen få eksempler på bestemmelser som kriminaliserer deltakelse i organisasjoner. En slik bestemmelse er straffeloven § 199, som kriminaliserer deltakelse i en kriminell sammenslutning som er forbudt etter straffeprosessloven § 222 e. Etter straffeprosessloven § 222 e kan retten forby en sammenslutning når deltakere i sammenslutningen har begått gjentatte lovbrudd mot noens liv, helse eller frihet, overtredelsene er egnet til å fremkalle frykt i befolkningen eller nærmiljøet og et forbud er nødvendig for å forebygge alvorlig kriminalitet. Selv om bestemmelsen ikke er spesielt myntet på rasistiske organisasjoner, kan den om nødvendig brukes til å forby slike organisasjoner dersom de sprer frykt i befolkningen eller et nærmiljø gjennom gjentatte voldslovbrudd mv.

Som påpekt i Norges 23.-24. rapport vil det norske medvirkningsansvaret i betydelig grad redusere behovet for å kriminalisere dannelse og deltakelse i organisasjoner som fremmer og oppmuntrer til rasediskriminering. En person som fysisk eller psykisk medvirker til hatkriminalitet begått av andre, vil kunne straffes som medvirker.

I tillegg inneholder likestillings- og diskrimineringsloven en bestemmelse om straff for grov overtredelse av forbudet mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion eller livssyn, som er begått av flere i fellesskap (lovens § 39). Det må være minst tre personer om lovovertrедelsen for å kunne rammes av § 39. Det kreves ikke noe strukturert fellesskap mellom overtrederne, det er tilstrekkelig at de opptre i samvirke, eller at flere medvirker til den straffbare handlingen. Strafferammen er fengsel i inntil tre år. Bestemmelsen er en videreføring av diskrimineringsloven om etnisitet § 26.

Diskriminering i forbindelse med tilgang til arbeidsmarkedet

17. Komiteen er fortsatt bekymret over:

a. at arbeidsledigheten for etniske minoriteter eller personer med innvandrerbakgrunn fortsatt er høy (11,2 prosent), og at arbeidsledigheten blant innvandrere er mer enn tre ganger høyere enn i den øvrige befolkningen, med lavest sysselsetting for innvandrere fra Afrika.

b. Mangelen på klare retningslinjer som forbyr diskriminering i rekrutteringsprosesser. Komiteen er også bekymret over opplysninger om at 25 prosent færre personer med utenlandske navn innkalles til intervju enn øvrige kandidater.

c. At det kan forekomme diskriminering av kandidater fra etniske minoriteter eller med innvandrerbakgrunn som ikke avdekkes i intervjuet, da dette er det avgjørende trinnet for å få jobb, til tross for konvensjonspartens bestrebelser for å utvikle et nytt pilotprogram for anonymiserte jobbsøknader,

d. Rapportene om at nordmenn som oppfattes å ha utenlandsk bakgrunn, slik som annen- og tredjegerasjons etterkommere etter innvandrere, også diskrimineres på arbeidsmarkedet, får lavere lønn og opplever at deres situasjon faller utenfor eksisterende handlingsplaner og strategier,

e. At selv om likestillings- og diskrimineringsloven inneholder en aktiv rapporteringsplikt som krever at arbeidsgivere skal treffe aktive tiltak for å fremme likestilling og likeverd, er det ingen reaksjonsmulighet overfor dem som unnlater å gjøre det,

f. At det ikke er tilstrekkelig fokus på den trakassering og diskriminering

som etniske minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn opplever på arbeidsplassen.

18. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten:

a. Treffer tiltak for å redusere den høye arbeidsledigheten blant personer fra etniske minoriteter, innvandrere og personer med innvandrerbakgrunn, spesielt blant innvandrere fra Afrika, herunder lik tilgang til det offentlige og private arbeidsmarkedet, og sikrer lik lønn gjennom å utarbeide, bevilge ressurser til å gjennomføre tilhørende handlingsplaner,

Fra 2020 ble reglene i likestillings- og diskrimineringsloven om arbeidsgiveres aktivitets- og redegjørelsesplikt styrket. Lovens § 26 pålegger alle arbeidsgivere uansett sektor og størrelse å arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering. Alle arbeidsgivere har også plikt til å dokumentere likestillingsarbeidet sitt. Arbeidsgivere i større private virksomheter og i alle offentlige virksomheter er forpliktet til å følge en obligatorisk arbeidsmetode i fire trinn. Arbeidsgiveres redegjørelsesplikt følger av likestillings- og diskrimineringsloven § 26a og omfatter alle offentlige arbeidsgivere og de større private arbeidsgiverne. Virksomhetene skal redegjøre for den faktiske tilstanden når det gjelder kjønnslikestilling i virksomheten og hva de gjør for å oppfylle aktivitetsplikten etter § 26 når det gjelder alle diskrimineringsgrunnlag med unntak av alder. Redegjørelsen skal gis i årsberetningen eller annet offentlig tilgjengelig dokument. Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) har lovpålagt ansvar for veiledning og oppfølging av aktivitets- og redegjørelsesplikten. Diskrimineringsnemnda håndhever arbeidsgivernes redegjørelsesplikt.

Innvandrere fra land utenfor EØS-området er overrepresentert blant dem som har utfordringer med å komme i arbeid. Innvandrere er derfor en viktig målgruppe i arbeidsmarkedspolitikken, og ledige fra land utenfor EØS-området er en prioritert gruppe for deltakelse i arbeidsmarkedstiltak. I denne gruppen deltok om lag 15 pst. på arbeidsmarkedstiltak i 2021, mot 9,8 pst. blant arbeidssøkere sett under ett.

Innvandrere fra land utenfor EØS møter ofte flere barrierer for deltakelse i arbeidslivet samtidig. Det kan knytte seg til manglende kompetanse og norskerferdigheter, diskriminering og/eller helseproblemer. Arbeids- og velferdsetaten samarbeider med helse- og utdanningssektoren for å videreutvikle tilbudet for personer med sammensatte utfordringer. Det finnes også flere kvalifiseringstiltak som skal bidra til at flere innvandrere får en mer varig tilknytning til arbeidslivet. Kvalifiseringstiltakene har til hensikt å fylle gapet mellom kompetansen som den enkelte har, og det arbeidsmarkedet krever.

Nyankomne flyktninger har rett og plikt til delta i introduksjonsprogram jf. integreringsloven (side 44). Målet med programmet er at deltakerne skal tidlig integreres i det norske samfunnet og bli økonomisk selvstendige. Introduksjonsprogram er individuelt tilpasset kvalifisering på fulltid, som minst skal inneholde opplæring i norsk og i samfunnskunnskap, arbeids- og utdanningsrettede element og kurs i livsmestring. Deltakere får introduksjonsstønad.

Et annet kvalifiseringstiltak er Jobbsjansen, som skal bidra til å øke sysselsettingen blant hjemmeværende innvandrerkvinner som står langt fra arbeidsmarkedet og som har behov for kvalifisering for å komme i jobb eller ordinær utdanning. Jobbsjansen skal, gjennom individuelt tilpasset program, gi styrkede kvalifikasjoner for varig tilknytning til arbeidslivet og økonomisk selvstendighet.

Det siste året har det vært stor oppmerksomhet rundt de mange fordrevne fra Ukraina, og mulighetene for å få flere fra denne gruppen raskere ut i arbeid. En hurtigarbeidende gruppe leverte i august 2023 innspill og forslag til tiltak som kan bidra til å styrke regjeringens innsats med å få fordrevne fra Ukraina ut i arbeid. Arbeidsgruppen foreslår tiltak rettet mot kommunikasjon, samarbeid, norskopplæring og NAV for å øke arbeidsdeltakelsen blant fordrevne fra Ukraina.

For NAV er arbeidsgiverne den viktigste samarbeidspartneren i den arbeidsrettede oppfølgingen av fordrevne fra Ukraina, og NAV samarbeider med næringslivet lokalt, regionalt og nasjonalt.

Ifølge statistikk fra SSB, jf. vedlagte tabell 11, så tjener innvandrere fra Asia og Afrika mellom 79-85 prosent av gjennomsnittslønnen til befolkningen for øvrig. Innvandrere fra disse to verdensdelene har imidlertid en annen yrkesfordeling. For eksempel er de overrepresentert i yrker innen salg og service, renhold og for prosess- og maskinoperatører, der det generelle lønnsnivået er forholdsvis lavt.

Sammenligner vi lønn etter yrkeshovedgruppe, blir lønnsforskjellene mindre, jf. tabellen under. Innvandrere fra Asia (med unntak av ledere) har en lønn som tilsvarer mellom 90 og 100 prosent av lønnen til befolkningen ellers. For innvandrere fra Afrika er lønnsforskjellene noe større, men her har vi også noen unntak hvor for eksempel innvandrere innen salgs- og serviceyrker tjener det samme i gjennomsnitt som befolkningen ellers. Generelt kan det være mange årsaker til at det er forskjell i gjennomsnittslønnen mellom majoritetsbefolkningen og innvandrergrupper innenfor en gitt yrkeshovedgruppe, slik som forskjeller i fordelingen av arbeidstakerne på næringer, sektorer og andre bedriftskjennetegn, og forskjeller på individnivå, herunder i erfaring og utdanningsnivå. I Norge er det partene i arbeidslivet som har ansvar for lønnsfastsettingen. I vedlagte tabell 11 vises innvandreres lønn som andel av befolkningen ellers etter yrke i 2022.

b. Utarbeider klare retningslinjer for å bekjempe diskriminering i rekrutteringsprosesser, spesielt diskriminering i intervjuprosessen for å motvirke at svært få minoritetskandidater velges ut,

Forskrift til statsansatteloven §4b *Søker med innvandrerbakgrunn* slår fast at arbeidsgiver skal innkalle minst en kvalifisert søker som oppgir å ha innvandrerbakgrunn til intervju. Med søker med innvandrerbakgrunn menes søker som har innvandret fra Europa utenom EU/EFTA, Asia inkludert Tyrkia, Afrika, Latin-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand, eller hvor begge foreldre har innvandret fra disse landene. Praktiske råd og retningslinjer, med nyttig informasjon, tips og lenker finnes på ulike nettsider ([Inkluderende arbeidsliv i staten](#) | [Statens arbeidsgiverportal \(dfo.no\)](#) og [Mangfold i arbeidslivet](#) | [IMDi](#))

Videre er det svært viktig å styrke bevisstheten rundt diskriminering for å sikre lik tilgang på arbeidsmarkedet. I desember 2022 oppdaterte Arbeids- og velferdsdirektoratet sine retningslinjer for å bekjempe diskriminering i rekrutteringsprosesser. Formålet med retningslinjene er å motvirke at personer som er under oppfølging hos NAV opplever diskriminering i forbindelse med arbeidsformidling. Retningslinjene skal bevisstgjøre NAV-ansatte, og bidra til å øke brukernes muligheter for deltakelse i arbeidslivet. Det vises også til arbeidet med ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering som etter planen skal legges frem høsten 2023 og den eksisterende handlingsplanen på samme område, jf. nærmere omtale under pkt. 18d og f.

c. Sørger for at pilotprogrammet for jobbsøknadsprosessen motvirker potensiell diskriminering i intervjufasen av utvelgelsesprosessen, og at kandidater som utsettes for diskriminering vet hvordan de kan søke oppreisning,

Pilotprosjektet anonyme søknader er nå avsluttet. Funnene fra forsøket er dokumentert i DFØ-rapport 2021 04 – Forsøk med anonyme søknader i staten – et egnet virkemiddel for integrering i arbeidslivet? Hovedfunnet er at anonymisering ikke bedrer muligheten for søkere med innvandrerbakgrunn til å komme til intervju eller bli ansatt.

Personer som utsettes for diskriminering kan bringe saken inn for de alminnelige domstoler, eller for Diskrimineringsnemnda, som er et lavterskeltilbud og et alternativ til domstolene. Diskrimineringsnemnda håndhever lovforbudene mot diskriminering, trakassering, seksuell trakassering og gjengjeldelse.

Domstolene kan ilegge oppreisning og erstatning i saker der diskriminering har funnet sted. Diskrimineringsnemnda har myndighet til å ilegge oppreisning i saker som gjelder et arbeidsforhold og en begrenset myndighet til å ilegge erstatning i enkle saksforhold.

d. Sørger for at den nye handlingsplanen mot rasisme og diskriminering på etnisk og religiøst grunnlag som nå utarbeides, også motvirker diskriminering i arbeidsmarkedet og på andre områder mot nordmenn som kan oppfattes å ha utenlandsk bakgrunn, slik som annen- og tredjegerasjons etterkommere av innvandrere,

Arbeidsliv er et av innsatsområdene i Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023). Handlingsplanen har en bred tilnærming og tar utgangspunkt i at rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion rammer mange ulike grupper i det norske samfunnet. Av tiltak innenfor arbeidsliv kan nevnes, forsøk med anonyme søknader i staten, utarbeide veiledningsmateriell og maler om aktivitets- og redegjøringsplikten og sertifiseringsordningen Likestillt arbeidsliv. For nærmere informasjon, se handlingsplanens engelske versjon side 29-31.

En ny handlingsplan, som skal legges fram senhøsten 2023, skal fokusere på rasisme og diskriminering som særlig forekommer på vei inn i og på vei opp i arbeidslivet. Det andre hovedfokus i planen skal ha er rasisme og diskriminering som foregår på ungdoms arenaer. Målgruppen for planen vil være alle grupper som utsettes for rasisme og etnisk og religiøs diskriminering, både innvandrere, etterkommere, samer, nasjonale minoriteter og utenlandsadopterte.

e. Sørger for at den aktive rapporteringsplikten i likestillings- og diskrimineringsloven inneholder straffereaksjoner for manglende etterlevelse,

Likestillings- og diskrimineringsombudet skal følge opp aktivitets- og redegjøringsplikten etter likestillings- og diskrimineringsloven §§ 24, 25, 26 og 26 a, samt rapporteringsplikten etter regnskapsloven § 3-3 c. Ombudets oppfølging kan blant annet innebære at ombudet og arbeidsgiver utarbeider en felles tilnærming til hvordan aktivitetsplikten følges opp i virksomheten. Ombudet kan videre gjennomgå likestillingsredegjørelsene, analysere funnene og komme med et

forslag til forbedringstiltak og styrket innsats på likestillingsarbeidet i virksomheten. Ombudet kan også gjennomføre oppfølgingsbesøk i virksomhetene. Diskrimineringsnemnda håndhever arbeidsgiveres redegjøringsplikt etter likestillings- og diskrimineringsloven § 26a. Nemnda kan med noen unntak pålegge stansing, retting og andre tiltak som er nødvendige for å sikre at diskriminering, trakassering, instruks eller gjengjeldelse opphører, og for å hindre gjentakelse, jf. diskriminerings-ombudsloven § 11. Nemnda kan sette en frist for oppfyllelse av pålegget. Nemnda kan videre treffe vedtak om tvangsmulkt for å sikre gjennomføring av pålegg etter § 11 dersom fristen for å etterkomme pålegget oversettes. Paragraf 26 om arbeidsgivers aktivitetsplikt er unntatt fra nemndas håndhevingskompetanse.

f. Sørger for at den nye handlingsplanen mot rasisme og diskriminering på etnisk og religiøst grunnlag, eller andre tilhørende handlingsplaner eller studier, bidrar til etterforskning og bekjempelse av trakassering og diskriminering som etniske minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn utsettes for på arbeidsplassen.

Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering, som legges fram i 2023, vil trolig inneholde tiltak som retter seg mot arbeidsgivere og bekjempelse av rasisme og diskriminering på arbeidsplassen. I tillegg kan nevnes at utredningen om en informasjonskampanje, omtalt i svaret på anbefaling nr. 10, spesielt tar for seg arbeidsliv. Hatefulle ytringer i arbeidslivet har også vært tema i møte med partene i arbeidslivet.

Regjeringens handlingsplan mot sosial dumping og arbeidslivskriminalitet ble lagt fram 1. oktober 2022. Handlingsplanen omtaler tiltak regjeringen vil gjennomføre for å forebygge og bekjempe sosial dumping og kriminalitet i arbeidslivet. Handlingsplanen er utformet etter dialog med organisasjonene i arbeidslivet og vil bli fulgt opp i samarbeid med partene.

Situasjonen for etniske minoriteter

19. Komiteen er bekymret over opplysninger om at etniske minoriteter diskrimineres når det gjelder tilgang til utdanning, bolig og helsetjenester. Komiteen er også bekymret over at 50 prosent av innvandregutter og 35 prosent av innvandrerjenter ikke fullfører videregående utdanning i løpet av fem år. Komiteen ser dessuten med bekymring på at innvandrerbarn oppnår dårligere resultater på skolen og på diskriminering av etniske minoritetsbarn på skolen. Komiteen er også bekymret over at fullføringsgraden for yrkesutdanning er rundt 40 prosent for gutter med innvandrerbakgrunn som er født i Norge, og gutter som har innvandret til Norge, og at selv om flere minoritetsjenter enn -gutter fullfører videregående skole, er det færre jenter enn forventet som lykkes med å få jobber som tilsvarer utdanningsnivået (art. 5).

20. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten sikrer likeverdig tilgang til utdanning, bolig og helsetjenester for etniske minoriteter, uten diskriminering. Komiteen anbefaler også at konvensjonsparten undersøker de underliggende årsakene til at innvandrerbarn oppnår dårligere skoleresultater, og iverksetter tiltak for å bedre resultatene og redusere frafallsprosenten i skoler og yrkesutdanning, spesielt for innvandregutter. Komiteen anbefaler dessuten at konvensjonsparten undersøker og bekjemper de underliggende årsakene til diskriminering mot etniske minoritetsbarn på skolen, og treffer tiltak for å få slutt på slik diskriminering.

Utdanning

Norskfødte med innvandrerbakgrunn er ofte overrepresentert både i den positive og den negative enden av statistikken. Andelen som tar høyere utdanning er klart høyere enn blant jevnaldrende med majoritetsbakgrunn, jenter utgjør majoriteten av disse. Men det er også en høyere andel som dropper ut av videregående skole, gutter utgjør majoriteten av disse. Så det er store forskjeller mellom kjønnene, og også mellom ulike landbakgrunn.⁵⁶

Sosial bakgrunn har fortsatt stor innvirkning på hvordan barn lykkes på skolen og senere i livet. Koronapandemien har synliggjort dette. Resultatene fra PISA 2018 viser at det i Norge er mindre sammenheng mellom elevenes hjemmebakgrunn og skoleprestasjoner enn i de fleste andre land. Det er også liten variasjon mellom skoler sammenlignet med andre land. Dette indikerer at norsk skole i stor grad er i stand til å gi likeverdig opplæring og utjevne sosiale forskjeller.

Frafall er imidlertid en av de utfordringene utdanningsmyndighetene i Norge fokuserer mest på. Selv om vi har sett en liten nedgang de siste årene, har frafallet fra videregående opplæring holdt seg stabilt på om lag 30 prosent de siste 20 årene.⁷

Det er store forskjeller mellom kjønn, minoritets- og majoritetsgrupper og mellom de ulike utdanningsprogrammene. Andel elever/lærlinger som fullførte med studie- eller yrkeskompetanse i løpet av 5/6 år, etter innvandringskategori er 65 prosent⁸.

Regjeringen har nå satt ned en ekspertgruppe som skal se på hvordan barnehager og skoler kan bidra mer til å utjevne sosiale forskjeller. Gruppen skal foreslå hvordan man kan øke sosial mobilitet og bidra til at flere gjennomfører utdanningsløpet, og gi råd slik at flere enn i dag oppnår et vitnemål eller fag- eller svennebrev etter endt skoleløp. Ekspertgruppen skal levere i begynnelsen av 2024.

Regjeringen skal legge frem en stortingsmelding om 5.-10.trinn. Hovedmålet for meldingen skal være å utforske og beskrive hvordan skolen i større grad kan ivareta og fremme elevenes motivasjon, mestring, læring og utvikling. Meldingen skal blant annet se på hvordan skolen kan bli mer praktisk og variert, slik at elevene kan lære mer og trives bedre.

Alle barn og unge skal ha et trygt og godt skolemiljø. Mobbing, diskriminering og trakassering på skolen og andre arenaer skal forebygges og tas raskt tak i (Opplæringsloven, § 9 A-3. *Nulltoleranse og forebyggende arbeid*). Ny opplæringslov er vedtatt i Stortinget og skal etter planen gjelde fra august 2024. Begrepet «inkludering» er tatt inn i lovteksten, slik at det nå står i §12-2: «Alle elever har rett til eit trygt og godt skolemiljø som fremjar helse, inkludering, trivsel og læring».

Det er flere ulike nasjonale kompetansetiltak som skal gi barnehager, skoler og skoleeiere støtte til å bygge trygge og gode miljøer, og til å forebygge, avdekke og håndtere mobbing. Regjeringen vil forsterke arbeidet med forebygging av mobbing og læringsmiljøutfordringer, bl.a. ved å gjennomføre et bredt kompetanseutviklingsprogram for ansatte i skolen. I tillegg vil regjeringen, i samarbeid med sentrale aktører i sektoren, vurdere om en kan videreutvikle tilbudene om kompetanseutvikling på dette området.

Dembra (Demokratisk beredskap mot rasisme og antisemittisme) er et nasjonalt tilbud som gir kompetanseutvikling for de ansatte i skolen, inn mot lærerutdannede og lærerskolestudenter, innenfor

⁵ [Utdanning gir større ulikhet enn innvandrerbakgrunn - SSB](#)

⁶ [Innvandrere – hva vi nå vet og ikke vet - SSB](#)

⁷ [Gjennomføring i videregående opplæring \(ssb.no\)](#)

⁸ [Gjennomføring i videregående opplæring \(ssb.no\)](#)

en rekke temaer som f.eks. rasisme, fordommer, hatefulle ytringer og gruppefiendtlige holdninger. Denne kompetansehevingen har til hensikt å bidra til at elevene får styrket sine refleksjonsevner, slik at de for eksempel bedre skjønner hva gruppetenking gjør med hvordan vi ser på oss selv og «de andre», og hvordan bruken av enkelte ord og uttrykk kan skade medelever. Det å skape respekt for at mennesker er ulike og lære elevene å løse konflikter på en fredelig måte, er en viktig del av arbeidet skolen skal gjøre for å skape trygge og gode skolemiljø og forebygge mobbing.

Siden forrige rapportering, har Dembra for lærerutdanningene (Dembra LU) blitt etablert (2017). Dembra for barneskolen ble startet opp i 2020. I 2021 ble Dembra på nordsamisk lansert, og høsten 2023 vil sørsamiske og lulesamiske versjoner være på plass. I utgangen av 2024 vil en egen ressurs om konspirasjonsteorier og konspirasjonstenkning ferdigstilles og integreres i de øvrige Dembra-ressursene. I 2023 har regjeringen styrket kurstilbudet innenfor Dembra med ytterligere 2 mill. kroner, til i alt 14,5 millioner kroner.

Bolig

Den 1. juli 2023 trådte en ny lov om kommunenes ansvar på det boligsosiale feltet i kraft. Formålet med loven er å forebygge boligsosiale utfordringer og å bidra til at vanskeligstilte på boligmarkedet skal få bistand til å skaffe seg og beholde en egnet bolig. Når noen ber om bistand fra kommunen, skal kommunen ta stilling til om personen er vanskeligstilt på boligmarkedet. Hvis kommunen vurderer at personen er vanskeligstilt på boligmarkedet, skal kommunen gi individuelt tilpasset bistand. Ved at loven klargjør kommunenes ansvar på det boligsosiale feltet, kan den bidra til å forebygge diskriminering på boligmarkedet og dermed sikre mer likeverdig tilgang til bolig.

Eierseksjonsloven § 6, borettslagsloven § 1-5, boligbyggelagsloven § 1-4 og husleieloven § 1-8 (felles benevnt som «boliglovene») forbyr diskriminering på en rekke diskrimineringsgrunnlag. Undersøkelser tyder på at diskriminering likevel skjer på boligområdet, særlig på leiemarkedet. Diskriminering er imidlertid ikke alltid lett å bevise eller dokumentere. Det er behov for økt kunnskap om diskriminering. Departementet har derfor utlyst et FoU-prosjekt som skal vurdere omfanget av diskriminering i det norske leiemarkedet. Rapporten skal leveres 10. september 2023.

Regjeringen har ved kongelig resolusjon 16. juni 2023 satt ned et utvalg som skal gjennomgå husleieloven. Utvalget skal vurdere, og foreslå, endringer som styrker leietakeres rettigheter, sikrer grunnleggende botrygghet og som gjør at loven er tilpasset dagens situasjon i leiemarkedet. Utvalget skal også vurdere endringer som gjør at loven bedre enn i dag ivaretar interessene til de ulike aktørene i leiemarkedet på en god og samfunnstjenlig måte. Utvalget skal blant annet drøfte tiltak som sikrer at loven følges, herunder tilsyn og veiledning, og tiltak som gir mulighet til å redusere diskriminering på boligmarkedet. Utvalget skal levere en delrapport innen 31. januar 2024 og en sluttrapport innen 15. oktober 2024.

Helsetjenester

Kommunale helse- og omsorgstjenester og statlige spesialisthelsetjenester er basert på likhetsprinsippet, som betyr at alle som har fast og lovlig opphold i Norge har lik rett til tjenester tilpasset den enkeltes behov. Personer som ikke har fast og lovlig opphold i Norge har mer begrensede rettigheter, men alle har rett til øyeblikkelig hjelp og helsehjelp som ikke kan vente. Dette går fram av pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 2 og forskrift

gitt med hjemmel i loven. Det er fra studieåret 2021/2022 fastsatt i retningslinjer for alle grunnutdanningene i helse- og sosialfag at kandidatene skal ha kunnskap om inkludering, likestilling, og ikke-diskriminering med mer slik at kandidaten bidrar til å sikre likeverdige tjenester for alle grupper i samfunnet.

Samenes situasjon

21. Komiteen har merket seg fremgangen, som for eksempel gjennomføringen av Handlingsplanen for samiske språk, endringene i sameloven for å tilføye et nytt kapittel om konsultasjoner, og opprettelsen av Ä'vv Skoltesamisk museum, men er bekymret over:

a. Opplysninger om at 49 prosent av samiske kvinner har vært utsatt for fysisk, psykisk eller seksuell vold, at seksuelle voldsforbrytelser kan være underreportert, at gjerningsmennene for slike straffbare forhold ikke blir identifisert, og at det ikke foreligger noen nåværende handlingsplan for å eliminere vold mot kvinner, herunder samiske kvinner,

b. Opplysninger om at det skaper problemer for offentlig tjenesteyting til både den samiske befolkningen og andre språklige minoriteter, fordi det ikke benyttes kvalifiserte tolker,

c. At regjeringen fortsatt ikke har etterlevd komiteens anbefaling i de foregående bemerkningene om rettslig anerkjennelse av samenes rettigheter til eget land og egne ressurser utenfor Finnmark (CERD/C/NOR/CO/21-22, para 30 (b)),

d. At sjøsamenes fiskerettigheter ikke er anerkjent som en historisk rettighet,

e. At det til tross for tidligere anbefalinger ikke er truffet tiltak for å gi østsamene muligheter til å utøve tradisjonell reindrift (CERD/C/NOR/CO/21-22, para. 25 og 30 (d)),

f. At Nordisk samekonvensjon fortsatt ikke er vedtatt.

22. Komiteen gjentar sine tidligere anbefalinger (CERD/C/NOR/CO/21- 22, para. 30) og anbefaler at konvensjonsparten i samråd med samene:

a. Treffer tiltak for å få slutt på vold mot samiske kvinner, som for eksempel ved å lage en nasjonal handlingsplan om vold mot kvinner, herunder samiske kvinner, med strategier for å få slutt på vold, oppmuntre til anmeldelse og hensiktsmessig registrering og straffeforfølgning av seksuelle voldsforbrytelser,

Høsten 2021 ble den gjeldende handlingsplanen for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner (2021-2024) «Frihet fra vold» lansert. Planen legger til rette for målrettet forebygging, mer likeverdige og sammenhengende tjenester til voldsutsatte samt effektiv beskyttelse og straffeforfølgelse. For første gang inneholder handlingsplanen et eget innsatsområde for bedre forebygging og bekjempelse av vold og overgrep i samiske samfunn med 20 tiltak. Denne delen av planen er utarbeidet i nært samarbeid med Sametinget.

Blant tiltakene er etableringen av et nasjonalt samisk kompetansesenter for familievern, barnevern og krisesentertilbud, styrking av krisesentertilbudet til den samiske befolkningen og etablering av et eget barnehus tilbud særlig tilrettelagt for barn i samisk kjerneområde i Finnmark. Statens barnehus sikrer at barn utsatt for vold eller seksuelle overgrep får en helhetlig tilnærming knyttet til gjennomføring av avhør og behovet for oppfølging og behandling tilpasset det enkelte barnets behov.

Støttesenter for kriminalitetsutsatte er et tilbud til personer utsatt for integritetskrenkende kriminalitet, som vold og overgrep, og gir psykososial støtte, informasjon og veiledning til den utsatte gjennom en straffesaksprosess, ut ifra hva som er den enkeltes behov for hjelp. De vil hjelpe til med å etablere kontakt med andre hjelpetjenester som for eksempel helsehjelp og barneverntjeneste. Støttesentrene erfarer en stor økning i henvendelser og saker fra år til år.

Samarbeid og nettverksarbeid kan ha stor betydning for utviklingen av gode tjenester til voldsutsatte og effektive forebyggende tiltak. Som et tiltak i handlingsplanen er det etablert et samarbeidsforum om vold og overgrep i samiske samfunn med deltakere fra offentlige etater og frivillige organisasjoner. Fra politisiden er det representasjon fra både Politidirektoratet, politidistrikter i forvaltningsområdet for samiske språk og fra Statens barnehus.

Politidirektoratet har utarbeidet en flerårig handlingsplan for politiets arbeid med mangfold, dialog og tillit. Planen skal bidra til å styrke politiets arbeid frem mot 2025. Planen har blant annet til hensikt å heve kunnskap og kompetanse om samisk språk og kultur i politiet. Dette omfatter tiltak for å øke rekrutteringen av fagpersonell med samisk språk- og kulturkompetanse, både til stillinger som krever politiutdanning og annen fagbakgrunn. Det tas videre sikte på at planen blant annet skal omfatte tiltak for å bidra til at ansatte i politiet har grunnleggende kjennskap til samisk kultur, historie og rettigheter. Politidirektoratet har hatt en god dialog med Sametinget i arbeidet med denne planen.

Regjeringen utarbeider nå en ny opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner der vold og overgrep i samiske samfunn også vil tematiseres.

I 2022 etablerte Bufetat et nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK/ NASÁG) for barnevern, familievern og krisesentertilbud som skal bidra til et mer likeverdig tjenestetilbud og bedre kvalitet i tjenestetilbudet for den samiske befolkningen. Det vises til omtale under artikkel 5.

b. Sikrer at dommere og tjenestepersonell innen politi og påtalemyndighet gis opplæring i samisk kulturkunnskap og har tilgang til kvalifiserte tolker, samt fortsetter innsatsen for å rekruttere samer til politiet, påtalemyndigheten og domstolene,

Domstoladministrasjonen (DA) har gitt oppdrag til en arbeidsgruppe i å lage en rapport om arbeidet med å tilrettelegge for språkrettighetene og kulturkompetanse i de ulike deler av justissektoren. Arbeidsgruppen bestod av representanter fra domstolene, kriminalomsorgen, konfliktrådene og politiet. Arbeidsgruppen leverte rapporten *Samisk rettssikkerhet i justissektoren* i mars 2023.

I rapporten ble det gjort en enkel kartlegging av status i arbeidet med å tilrettelegge for språkrettighetene og kulturkompetanse i de ulike deler av justissektoren. Med utgangspunkt i kartleggingen foreslås det områder hvor det vil være hensiktsmessig med et tettere samarbeid mellom sektorene. Det foreslås også en skisse til hvordan et slikt samarbeid kan organiseres. Arbeidsgruppen foreslår at det etableres en felles samisk kompetansetjeneste for justissektoren som kan tilby bistand med: oversettelse av dokumenter, tolking, informasjonsarbeid, utvikling og gjennomføring av kompetansehevede tiltak, oversettelse, utvikling og fastsettelse av juridiske termer.

Styret i Domstoladministrasjonen sluttet seg til at det skal arbeides videre med å få opprettet en felles samisk kompetansetjeneste for justissektoren.

Politiets mangfoldspan har tiltak som retter seg mot politiets interne arbeid – rekruttering, sikre et mangfoldsperspektiv i politiets opplæring og utdanning og eksterne arbeid – tiltak rettet mot innbyggere. Av tiltakene rettet mot innbyggerne er det særlig relevant å nevne; tilrettelegging for kommunikasjon og informasjon på ulike språk, kompetanse og kunnskap om samisk språk og kultur og kunnskap og kompetanse om hatkriminalitet. Gjennomføringen av handlingsplanen følges opp av Politidirektoratet.

Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven) trådte i kraft 1. januar 2022. Loven skal bidra til å sikre rettsikkerhet og forsvarlig hjelp og tjeneste for personer som ikke kan kommunisere forsvarlig med offentlige organer uten tolk. Den skal også bidra til å sikre at tolker holder en faglig forsvarlig standard. Med faglig forsvarlig standard (kvalifisert tolk) menes tolker som har tilstrekkelige kvalifikasjoner til å kunne bli oppført i Nasjonalt tolkeregister (nærmere informasjon på www.imdi.no). Kravet til kvalifisert tolk kan fravikes når sterke grunner tilsier det. Dersom det ikke finnes tolker som oppfyller kriteriene som kvalifiserte på det aktuelle samiske språket, vil unntaket komme til anvendelse. Fram til 31. desember 2026 er det dispensasjon fra kravet om å bruke kvalifisert tolk.

Sameloven § 3-4 gir en utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesen, politi og påtalemyndighet. Når organet ikke har samisktalende personell, vil det utløse et krav om bruk av tolk. Når det er nødvendig for å ivareta rettsikkerhet eller for å yte forsvarlig hjelp eller tjeneste, gjelder det et krav om å bruke kvalifisert tolk.

c. Sikrer tilgang til utdannede og kvalifiserte tolker som kan bistå i forbindelse med offentlig tjenesteyting til den samiske befolkningen og andre språklige minoriteter,

Se omtale av tolkeloven under punkt 22 b.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) er nasjonal fagmyndighet for tolking i offentlig sektor. Direktoratet skal, i samarbeid med utdanningsinstitusjoner, bidra til at offentlig sektor får tilgang på kvalifiserte tolker. IMDi har en veiledningsrolle for offentlige organer, herunder om oppfølging av tolkeloven og bestilling og bruk av tolk. IMDi har bevillingsansvar for statsautorisasjon av tolker. IMDi har gitt Samisk høgskole i oppdrag å kartlegge behovet for tolking på samiske språk, og rapport fra dette arbeidet ferdigstilles i oktober 2023.

Sektoransvaret gjelder i forbindelse med bestilling og finansiering av tolketjenester. Det statlige integreringstilskuddet skal blant annet dekke utgifter til tolk de fem første årene for kommuner som bosetter flyktninger.

d. Treffer tiltak for å gjennomføre den tidligere anbefalingen om rettslig anerkjennelse av samenes land- og ressursrettigheter utenfor Finnmark;

Regjeringen har ikke tatt stilling til hvordan Samerettsutvalgets forslag om kartlegging av rettigheter sør for Finnmark skal følges opp.

e. Treffer tiltak for å styrke den rettslige rammen for samenes land-, fiske- og reindriftsrettigheter, og sikrer lovmessig anerkjennelse av deres fiskerettigheter,

Regjeringen har i Hurdalsplattformen lagt til grunn at det skal gjennomføres en helhetlig revisjon av reindrifftsloven av 2007. Regjeringen har besluttet at Landbruks- og matdepartementet skal starte opp arbeidet med en helhetlig revisjon av reindrifftsloven av 2007 og har ansvaret for å gjennomføre og organisere arbeidet. Det legges opp til en ordinær lovarbeidsprosess med en bred involvering av berørte parter, herunder Norske Reindrifftsamers Landsforbund og Sametinget, som vil konsulteres i tråd med samelovens bestemmelser.

Sametinget og Norske reindriftssamers landsforbund oppnevnte i oktober 2018 et utvalg som skulle se på behovet for å endre dagens reindrifftslov. Utvalgets forslag til endret reindrifftslov ble presentert 12. september 2022. Sametinget og Norske Reindrifftsamers Landsforbunds lovutvalgs arbeid vil inngå som et bidrag i lovarbeidsprosessen.

I 2022 trådte forskrift 29. august 2022 nr. 1504 om reinmerker i kraft. Samtidig ble det lansert et nytt merkeregister. Forskriftens formål er å ivareta det tradisjonelle merkesystemet, bidra til en velordnet reindrift, bevare tradisjonell bruk og utforming av reinmerker samt bidra til å sikre forsvarlig dyrevelferd ved utforming av merker og merking av rein.

Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt av Kongen i statsråd 14. mars 2008, etter vedtakelsen av Finnmarksloven i 2005. Kommisjonen utreder bruks- og eierrettigheter til grunnen i Finnmark på grunnlag av gjeldende nasjonal rett. Kommisjonen utreder også krav om kollektive eller individuelle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark dersom noen med rettslig interesse i en avklaring krever det.

Kommisjonen har ferdigstilt sin kartlegging av seks felt (felt 1 Stjernøya/Seiland, felt 2 Nesseby, felt 3 Sørøya, felt 4 Karasjok, felt 5 Varangerhalvøya øst og felt 6 Varangerhalvøya vest). Det pågår kartlegging av ytterligere fire felt (felt 7 Tana og Tanafjorden, felt 8 Kautokeino, felt 9 Porsanger og felt 10 Nordkyn/Sværholthavøya). Kommisjonens utredninger omhandler også samiske fiske- og reindrifftsrettigheter. Kommisjonens konklusjoner kan danne grunnlag for formalisering av bruks- og eierrettigheter, og kartleggingen bidrar dermed til å sikre lovmessig anerkjennelse av samiske rettigheter.

Sametinget og Nærings- og fiskeridepartementet ble i 2013 enige om en rammeavtale for konsultasjoner i fiskerisaker. Konsultasjonene med Sametinget blitt avholdt på både politisk og administrativt nivå. En egen kystfiskeordning sikrer en garantert tilleggskvote til fartøy med eiere som er bosatt i enkelte kommuner i Nordland, Troms og Finnmark. Det er videre etablert en egen fjordfiskerinemnd som skal styrke forvaltningen av fjordfiskeriene. Medlemmene er oppnevnt av Nærings- og fiskeridepartementet, på bakgrunn av forslag fra Sametinget og de tre nordligste fylkene.

f. Treffer tiltak for å gjenopprette østsamenes muligheter til å utøve tradisjonell reindrift,

Det vises til tidligere rapportering, hvor det vises til at re-etablering av skolte-/østsamisk reindrift vil kreve ekspropriasjon av eksisterende beiterettigheter fra andre samiske reindrifftsutøvere. Andre samiske reindrifftsutøvere har også rett til beskyttelse av sin kultur og levesett i henhold til

menneskerettighetene. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 er særlig relevant i denne sammenhengen. Etter en helhetlig vurdering av hensynene i saken besluttet landbruks- og matministeren og kommunal- og moderniseringsministeren i 2015 at det ikke er aktuelt med ekspropriasjon av beiterett til fordel for østsamene. Denne beslutningen er fremdeles i tråd med norske myndigheters vurdering av saken.

g. Tar opp gjenstående saker som Sametinget har påpekt og legger til rette for en snarlig vedtagelse av Nordisk samekonvensjon.

Det pågår en prosess mellom Norge, Sverige og Finland og sametingene i de tre landene med sikte på undertegnelse av Nordisk samekonvensjon med påfølgende ratifisering i de tre landene. Landene og de tre sametingene samarbeider på administrativt nivå for følge opp og legge til rette for den videre prosessen. I Norge er samene allerede sikret en rekke rettigheter, ikke minst gjennom ILO-konvensjon nr 169 om urfolk.

Situasjonen for rom og taterne

23. Komiteen takker for opplysningene om innsatsen for å gi rom en kollektiv oppreisning og for opprettelsen av Romsk kultur- og ressurscenter i Oslo, med en brobyggertjeneste. Men Komiteen er bekymret over opplysninger om at diskriminering, stigmatisering og trakassering av rom og tater fortsetter, og at det ikke har vært truffet særlige tiltak for å bistå rom og tater på en rekke områder, slik som i arbeids- og boligmarkedet eller når det gjelder tilgang til helsetjenester. Komiteen er også bekymret over det høye skolefraværet til rombarn. (art. 5).

24. I lys av komiteens generelle anbefaling nr. 32 (2009) om betydningen og omfanget av særlige tiltak i konvensjonen og nr. 27 (2000) om diskriminering av rom, anbefaler komiteen at konvensjonsparten setter i verk særlige tiltak for å fremme roms økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter i samråd med dem. Komiteen anbefaler også at konvensjonsparten bekjemper negative stereotypiske forestillinger og fordommer mot rom og gjennomfører allmenne holdningskampanjer for å bygge opp tillit og fremme forståelse. Komiteen anbefaler dessuten at konvensjonsparten sikrer at utdannings situasjonen for rombarn tas med i stortingsmeldingen om hvordan situasjonen til nasjonale minoriteter i Norge kan styrkes, som skal fremlegges i 2020, og identifiserer konkrete tiltak for å forebygge høyt frafall blant rombarn.

Romano Kher – romsk kultur- og ressurscenter ble etablert i 2018 som et uttrykk for kollektiv oppreisning til romer for den rasistiske ekskluderingspolitikken som ble ført overfor romene i tiårene før og etter andre verdenskrig, og de fatale følgene denne politikken fikk under holocaust. Daværende statsminister Erna Solberg ga norske romer en offentlig unnskyldning på den internasjonale romdagen, 8. april 2015.

Språkloven trådte i kraft 1. januar 2022. Loven gir romani og romaner status som nasjonale minoritetsspråk i Norge. Loven slår fast at som språklig og kulturelt uttrykk er romani og romaner likeverdig med norsk.

Romano Kher ble etablert i dialog med romene selv. Det er et senter for norske romer som legger vekt på kunnskap- og ferdighetsbygging, en møteplass for barn og unge og mellom minoriteten og majoriteten. Senteret arbeider for å styrke minoriteten og for å bevare romsk kultur og språk. Romano Kher driftes av Kirkens bymisjon.

Mange romer har en vanskelig livssituasjon preget av omfattende levekårsutfordringer. Romano Kher har en brobyggertjeneste, som er et tiltak for å sikre romer likeverdige tjenester. Brobyggertjenesten veileder og bistår romer i møte med offentlige instanser og etater, og har ansatte med både romsk og ikke-romsk bakgrunn. Brobyggertjenesten holder til i Oslo, men bistår også romer i nabokommuner i møte med myndighetene og storsamfunnet. Tjenesten gir støtte og veiledning til romer blant annet knyttet til barnevernet, diskriminering, ulike konflikter, bolig og skole. Brobyggertjenesten informerer også førstelinjetjenesten om romers behov for bistand.

Mange romer bor i Lørenskog kommune. Kommunen har iverksatt tiltak for å bidra til et godt og helhetlig tjenestetilbud til romer, redusere utfordringene som romer opplever i møte med det kommunale tjenesteapparatet og nærmiljø, og for å legge til rette for god tilknytning til skole. Kommunal- og distriktsdepartementet og Kunnskapsdepartementet medfinansierer disse tiltakene.

Kommunal- og distriktsdepartementet finansierer Oslo kommunes tiltak "Skolelostjenesten". Skolelostjenesten har som mål å styrke læringsutbytte, redusere fravær og øke sjansen for at elever med romsk bakgrunn fullfører grunnopplæringen. Skolelostele binstår blant annet i koordineringen mellom skole, elev og hjem. Skolelostjenesten bistår også elever som bor i Lørenskog og andre nærliggende kommuner. Tjenesten har leksehjelp på Romano Kher og har også startet opp et førskoleprosjekt i samarbeid med Romano Kher. Tilbudet er rettet mot barn med romsk bakgrunn som skal starte på skolen den påfølgende høsten. Tilbudet skal fremme både romanes og norsk og bidra til å trygge og lette skolestarten og bygge tillit. Skolelostjenesten er i dialog med Dembra (jf. svar på anbefaling nr. 20 i rapporten) for veiledning om hvordan skolelostjenesten kan håndtere og motvirke stereotypiske holdninger og fordommer.

Kulturdirektoratet forvalter to tilskuddsordninger for nasjonale minoriteter. Organisasjoner som i hovedsak har medlemmer fra en nasjonal minoritet kan søke om midler til drift. Ordningen har et todelt formål. For det første skal tilskuddet fremme egenorganisering og rettighetsarbeid, og for det andre skal det være et bidrag i organisasjonenes arbeid for å styrke kultur, språk og identitet i minoritetsgruppen. Hensikten med prosjekttilskuddet er blant annet å løfte identitetsskapende arbeid blant barn og unge, holdningsskapende arbeid og selvhjelpsvirksomhet. Prosjekter kan også ha som formål å gi befolkningen mer kunnskap om de nasjonale minoritetene og deres situasjon.

Vi viser også til funnene i HL-senterets undersøkelse (2022) omtalt under artikkel 7, tilskuddsordningen omtalt i svaret på anbefaling nr.14 b og Regjeringens handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023). Representanter for romer deltok på innspillsmøte til handlingsplanen mot rasisme og diskriminering, som legges fram i 2023.

Kommunal- og distriktsdepartementet har årlige dialogmøter med Romsk Råd og organisasjonene for romanifolket/taterne. Som en oppfølging av det årlige dialogmøtet hadde Romsk Råd i januar 2023 møte med Kultur- og likestillingsdepartementet, Bufdir og Likestillings- og diskrimineringsombudet hvor Romsk Råd tok opp diskriminering og fordommer som de opplever.

Kirkens Bymisjon ved Romano Kher har i årene 2020-2022 mottatt tilskudd til et fagutviklingsprosjekt om barnevern. Prosjektet er et samarbeid mellom UiT Norges arktiske universitet, Kirkens bymisjon og representanter fra Romano Kher. Hensikten er å undersøke hvordan kultur- og språksenteret Romano Kher kan bidra til kunnskapsøking og kunnskapsspredning som fremmer romske barn og familiers sosiokulturelle levekår, legge til rette for at romske barn og unge under barnevernets omsorg kan opprettholde kontakt med det romske miljøet og utvikle en trygg romsk identitet. Prosjektet bruker et deltakende forskningsdesign, hvor deltakere fra det romske miljøet deltar i alle faser av prosjektet.

En rapport fra 2018 omhandler barnevernets omsorgsovertagelser av barn med etnisk minoritetsbakgrunn (NOVA-rapport nr. 5/18). Rapporten omfatter tre saker der romske barn er involvert, og dokumenterer at kultursensitiviteten i barnevernet er for dårlig og at det er behov for et betydelig kompetanseløft i tjenestene. Siden rapporten kom, har det blitt opprettet et eget kurstilbud i minoritetskompetanse KOMBA og en videreutdanning om minoritetskompetanse i barnevernet.

Bufdir har tatt initiativ til en ressursgruppe ved Romano Kher som kan bidra til dialog om barnevern. Enkelte romer kan ikke lese. Det er derfor lagt ut muntlig informasjon om barnevernet på sosiale medier. Materiell om familieråd er oversatt til romanes og noen medlemmer av ressursgruppen har deltatt på kurs om familieråd for å lære mer om denne metoden, som fremmer dialog mellom barnevern og barnets familie og nære nettverk i barnevernssaker. Det vises også til tydeliggjøring i barnevernsloven om retten til språk og kultur, omtalt under artikkel 6.

Det vises også til omtalen av allment holdningsarbeid under anbefaling 13 b.

Kvenenes situasjon

25. Komiteen merker seg den målrettede planen 2017-2021 for å styrke bruken av kvensk språk, og den økte økonomiske støtten til planen. Men komiteen er bekymret over opplysninger om at kvenene ikke ble tilstrekkelig rådspurt under utarbeidelsen av planen. Komiteen er også bekymret over at nasjonale minoriteter ikke har radio- eller tv-sendinger på sine språk (art. 5).

26. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten fortsetter å styrke situasjonen for bruk av kvensk språk gjennom hensiktsmessig samråd med kvenene og bevilging av tilstrekkelige ressurser, gjennomføring og overvåking av den målrettede planen. Komiteen anbefaler også at konvensjonsparten treffer øvrige tiltak for å sikre at nasjonale minoriteter har rett til utdannings- og kulturaktiviteter på deres egne språk.

Både målrettede og generelle ordninger på kulturfeltet bidrar til å fremme kvensk språk og kultur. Kultur- og likestillingsdepartementet tildeler årlig driftstilskudd til Varanger museum, hvor Ruija kvenmuseum er en av museets avdelinger. I 2023 utgjør Kultur- og likestillingsdepartementets driftstilskudd til Varanger museum 15,5 mill. kroner. I 2021 ble det åpnet et nybygg for Ruija kvenmuseum. Kultur- og likestillingsdepartementet støttet byggeprosjektet med 43 mill. kroner.

I 2023 gir Kultur- og likestillingsdepartementet et tilskudd på 7,9 mill. kroner til Kvensk institutt og 1,4 mill. kroner til avisa Ruijan Kaiku. Språkrådet forvalter en tilskuddsordning for innsamling og registrering av stedsnavn, som også omfatter kvenske stedsnavn.

Kvääniteatteri AS ble formelt stiftet i september 2022, med Troms og Finnmark fylkeskommune, Nordreisa kommune, Vadsø kommune og Alta kommune som eiere. Gjennom teaterets virkemidler skal Kvääniteatteri bruke og utvikle kvensk språk, fremme kvensk historie og kulturarv, arbeide med identitetsutvikling, demokrati og minoritetsutfordringer samt bidra til økt engasjement og synlighet for kvenske kunstnere. Kvääniteatteri AS fikk høsten 2022 tildelt 2 mill. kroner fra spillemidler til kulturformål til disposisjon for 2023. I revidert nasjonalbudsjett for 2023 har teatret fått 0,5 mill. kroner til engangsinvesteringer, og høsten 2023 får teateret 3 mill. kroner fra spillemidler til kulturformål. Kvääniteatteri har også mottatt prosjekttilskudd fra Kulturrådet.

Språkloven, som trådte i kraft 1. januar 2022, gir kvensk språk status som nasjonalt minoritetsspråk i Norge. Loven slår fast at som språklig og kulturelt uttrykk er kvensk likeverdig med norsk. Loven gir offentlige organer ansvar for å verne og fremme kvensk språk.

Regjeringen la våren 2023 fram forslag til boklov. Formålet med loven er å legge vilkårene til rette for at det kan skapes et mangfold av litteratur på bokmål, nynorsk, samiske språk og de nasjonale minoritetsspråkene kvensk, romani og romanes, og at det skal være enkelt for leserne å få tilgang til bøkene i handel. Loven vil kunne fremme språklig mangfold i litteraturen ved å legge til rette for både små og store aktører i bransjen og en stor bredde i fortellerstemmer.

Flere av Kultur- og likestillingsdepartementets underliggende virksomheter fremmer på ulike måter kvensk språk og kultur som del av sitt arbeid. Kulturdirektoratet forvalter statlige tilskuddsordninger som skal bidra til revitalisering av kvensk språk og til å fremme kvensk/norskfinsk kultur, spesielt hos barn og unge. I tillegg forvalter Kulturdirektoratet to tilskuddsordninger hvor alle fem nasjonale minoriteter kan søke om driftstilskudd for organisasjoner og prosjekttilskudd for enkeltpersoner/virksomheter. Det arbeides med kvensk språk og kvensk/norskfinsk kultur også på andre områder i Kulturdirektoratet og i Kulturrådet, blant annet en satsing på nasjonale minoritetsspråk innenfor litteraturordningene i Norsk kulturfond. Kulturrådet har en satsing på mangfold og nye stemmer, og kvensk språk og kultur er en del av dette satsingsområdet.

NRK er allmenkringkaster i Norge og har i oppdrag å tilby innhold bl.a. på kvensk og andre minoritetsspråk og speile minoritetene i det daglige innholdstilbudet. NRK Troms har et spesielt ansvar for kvensk innhold, og lokalsendingene i Troms og Finnmark har jevnlig innslag som setter søkelys på kvensk kultur. NRK har tilsatt en journalist med kvensk språkkompetanse som har bidratt til artikler og annet innhold.

Medietilsynet gir tilskudd til lokale lyd- og bildemedier, herunder driftstilskudd til lokalradio for etniske og språklige minoritetsradioer. I 2022 fikk Ruijan Kaiku AS Kvenske radiosendinger tilskudd på 75 000 kr.

Tiltakene for kvensk i *Målrettet plan 2017 – 2021 – videre innsats for kvensk språk*, er løpende selv om planperioden formelt sett er over. Planen inneholder en rekke tiltak på flere samfunnsområder. Kommunal- og distriktsdepartementet har gjennomgått planen sammen med Kultur- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet og i kontakt med representanter for kvenske/norskfinske organisasjoner og kvenske språkmiljøer. Rapporten etter gjennomgangen ble offentliggjort i februar 2023, og ligger på regjeringens hjemmeside: [Gjennomgang av Målrettet plan for kvensk språk 2017–2021 – videre innsats for kvensk språk \(regjeringen.no\)](https://www.regjeringen.no). Rapporten inneholder flere forslag til tiltak for å styrke kvensk språk. På bakgrunn av rapporten vil det tas stilling til videre innsats for å styrke kvensk språk.

Kommunal- og distriktsdepartementet har gjennomgått kravene i Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk (minoritetsspråkpakten) del III opp mot blant annet kvensk språk. Arbeidet viser at nasjonalt regelverk, praksis og tiltak ikke oppfyller mange nok bestemmelser i minoritetsspråkpakten del III for kvensk språk per i dag. Representanter for kvenske/norskfinske organisasjoner og kvenske språkmiljøer har fått anledning til å kommentere rapporten.

Utdanningsdirektoratet har igangsatt en ordning med å gi prosjektstøtte til barnehage- og skoleeiere som har ansatte som tar et grunnkurs i kvensk språk. Midlene er tenkt til å dekke vikarutgifter. Formålet er å gi en første start til kvensk, som kan være et springbrett og motivasjon til ytterligere utdanning i språket.

Utdanningsdirektoratet avsetter 800 000 kroner årlig over statsbudsjettet til prosjekter for kvensk i barnehagen. Midlene gjelder alle barnehager i Troms og Finnmark. Det arbeides med å informere målrettet om midlene for å få flere søkere slik at flere barn får møte kvensk språk i barnehagen.

Situasjonen for enslige mindreårige asylsøkere

27. Komiteen er bekymret over opplysninger om internering av mindreårige asylsøkere. Komiteen er også bekymret over at enslige mindreårige fra 15 til 18 år ikke får bistands- og barnevernstilbud i samme utstrekning som andre barn i Norge, som omfattes av barnevernets omsorgstilbud. Komiteen er videre bekymret over opplysninger om at mindreårige asylsøkere med tidsbegrensede oppholdstillatelser blir sendt tilbake til sine hjemland når de fyller 18 år (art. 5).

28. Komiteen anbefaler at konvensjonsparten sikrer at alle barn i Norge har samme rettigheter, uten diskriminering, og sørger for:

a. At asylsøkere bare interneres som en siste utvei, og for et kortest mulig tidsrom, og at man bestreber seg på å prioritere alternative tiltak til internering,

Ingen mindreårige asylsøkere interneres i Norge mens søknaden er under behandling. Det er kun i forbindelse med retur, etter avslag på søknaden om opphold i Norge, at det kan være aktuelt å internere mindreårige i særskilte tilfeller. Terskelen for å internere mindreårige er høy, og pågripelse og internering av enslige mindreårige forekommer sjelden. Vi har en særbestemmelse i utlendingsloven som skal sikre at en mindreårig utlending bare kan pågripes og interneres hvis det er særlig påkrevd, og kun som siste utvei. At internering sjelden forekommer har også sammenheng med at enslige mindreårige ikke blir ilagt utreiseplikt med mindre det kan legges til grunn at de har en omsorgsperson i hjemlandet.

b. At omsorgen for enslige mindreårige mellom 15 og 18 år blir overført fra Utlendingsdirektoratet til barnevernet,

Barn som kommer alene til Norge er en særlig sårbar gruppe. De prioriteres derfor høyt i alle ledd i utlendingsforvaltningen. Norge har et alderstilpasset omsorgstilbud til enslige, mindreårige asylsøkere, som bl.a. innebærer at det er noe lavere bemanning i mottak for enslige mindreårige mellom 15 og 18 år enn i omsorgssentrene for enslige mindreårige under 15 år. Enslige mindreårige mellom 15 og 18 år i mottak tilbys et forsvarlig bo- og omsorgstilbud i mottak. Mottakene skal på bakgrunn av en helhetsvurdering av barnas situasjon ta hensyn til det enkelte barns særlige behov. Omsorgen som tilbys enslige mindreårige i alderen 15 til 18 år er spesielt utviklet for å møte behovene til denne gruppen. Mottakene skal tilpasse omsorgen til barnets alder og individuelle oppfølgingsbehov. Alle enslige mindreårige, både under og over 15 år, har rett til nødvendig omsorg fra andre offentlige

sektorer.

Utlendingsforvaltningen arbeider systematisk for å sikre at enslige mindreårige over 15 år i mottak gis et forsvarlig omsorgstilbud, og det har de siste årene blitt gjennomført en rekke tiltak for å redusere utfordrende situasjoner som kan oppstå på disse mottakene. Tiltakene inkluderer finansiering til økt bemanning og barnefaglig kompetanse i mottak for enslige mindreårige, samt tidligere bosetting i kommunene av enslige mindreårige med begrenset oppholdstillatelse på grunn av tvil om identitet. Videre har Utlendingsdirektoratet prioritert saksbehandling av asylsøknadene til enslige mindreårige for å redusere ventetiden i mottak for denne gruppen.

I 2022 ble det også etablert et uavhengig tilsyn med omsorgen for enslige mindreårige som bor i asylmottak. Tilsynet skal bidra til at enslige mindreårige får den omsorgen de har krav på under oppholdet i et asylmottak.

c. En effektiv gjennomføring av Stortingets vedtak i 2017 om å gi enslige mindreårige som har fått en tidsbegrenset oppholdstillatelse frem til de fyller 18 år, muligheten til å få saken sin vurdert på nytt. Når deres status skal vurderes, bør det tas behørig hensyn til sosiale og humanitære forhold.

Det vises til at vi allerede har rapportert på dette punktet tidligere, jf. anbefaling 34 og Norges mellomrapportering i 2019:

Following a decision in the Parliament in November 2017, the Ministry of Justice and Public Security adopted changes in the Immigration Regulations concerning unaccompanied minors that entered into force 1 February 2018. The provision regulating the time limited residence permit for unaccompanied minors between 16 and 18 years was amended, giving the immigration authorities a list of factors that should be taken into consideration, when considering whether an unaccompanied minor should be given a time limited permit, or a permit without such limitation.

The list of factors that should be considered when assessing whether to give an unaccompanied minor a time limited permit, include the following: the child's physical and mental health, the child's need for stability, the child's connection to family and friends both in Norway and in the country of origin, the social and humanitarian situation upon return, and whether the child has been subjected to human trafficking, abuse or neglect. It is also highlighted that giving a time limited residence permit should be reasonable in light of the best interest of the child.

It was also decided that some unaccompanied minors who have received a time limited residence permit, should be given the opportunity to have their cases reconsidered. Persons concerned could reapply for asylum before 2 May 2018. Applications could be submitted from abroad. It was estimated that about 200 persons were eligible to apply. In the end, almost 400 persons applied, of which 137 fulfilled the criteria for reconsideration. Of the 137, 107 of them have been granted a residence permit by the Directorate of Immigration. In addition, 15 applications were rejected and 15 applications were dropped.

D. Andre anbefalinger

Ratifisering av andre traktater

29. Med tanke på at menneskerettighetene er udelelige, oppfordrer komiteen konvensjonsparten til å overveie ratifisering av de internasjonale menneskerettighetstraktatene som hittil ikke er blitt ratifisert av parten, særlig traktater med bestemmelser som direkte gjelder grupper som kan bli utsatt for rasediskriminering, slik som FN-konvensjonen om beskyttelse av migrantarbeidere og medlemmer av deres familier og FN-konvensjonen om beskyttelse for alle personer mot tvungen forsvinning.

Norge ratifiserte FN-konvensjonen om beskyttelse for alle personer mot tvungen forsvinning 22. august 2019. Norge leverte sin første rapport om implementeringen av konvensjonen til komiteen for tvungen forsvinning i november 2021.

Norge har ved flere anledninger nøye vurdert å ratifisere FN-konvensjonen om beskyttelse av migrantarbeidere og medlemmer av deres familier, og har bestemt å ikke ratifisere denne. Norge legger stor vekt på å fremme og beskytte grunnleggende og universelle arbeidstakerrettigheter, ikke minst gjennom Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO). Arbeidstakerrettigheter gjelder også for utenlandske statsborgere bosatt i Norge.

Oppfølging av Durban-erklæringen og handlingsprogrammet fra Durban-konferansen

30. I lys av komiteens generelle anbefaling nr. 33 (2009) om oppfølging av FNs revisjonskonferanse anbefaler komiteen at konvensjonsparten implementerer Durban-erklæringen og handlingsprogrammet vedtatt på verdenskonferansen mot rasisme, rasediskriminering, fremmedhat og beslektet intoleranse i Durban (2001), samtidig som man hensyntar sluttdokumentet fra revisjonskonferansen Durban II (april 2009), og tar med opplysninger om dette i partens neste periodiske rapport.

Norges implementering av Durban-erklæringen og handlingsprogrammet skjer blant annet gjennom nasjonale handlingsplaner. Den norske regjeringen har styrket innsatsen mot rasisme og diskriminering gjennom flere handlingsplaner på området; Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023), Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer (2020-2023), Handlingsplan mot antisemittisme (2016-2020) og Handlingsplan mot antisemittisme – en videreføring (2021-2023). I tillegg følger regjeringen opp Strategi mot hatefulle ytringer (2016-2020). I 2023 vil regjeringen legge fram en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering. Regjeringen vil også øke innsatsen mot netthets.

Det internasjonale tiåret for personer med afrikansk bakgrunn

31. Med bakgrunn i FNs generalforsamlings resolusjon 68/237 anbefaler komiteen at konvensjonsparten treffer konkrete tiltak for å gjennomføre handlingspunkter vedtatt innenfor rammen av det internasjonale tiåret for personer med afrikansk bakgrunn, samtidig som man hensyntar komiteens generelle anbefaling nr. 34 (2011) om rasediskriminering mot personer med afrikansk bakgrunn. Komiteen ber om at konvensjonsparten tar med opplysninger om dette i sin neste periodiske rapport.

Myndighetene har ingen tiltak som direkte tar utgangspunkt i det internasjonale tiåret for personer med afrikansk bakgrunn. Norges innsats for å motvirke rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonal opprinnelse og hudfarge gjennomføres ved en rekke tiltak innenfor en rekke sektorer, som er presentert i denne rapporten.

Konsultasjon med sivilsamfunnet

32. I forbindelse med utarbeidelse av konvensjonspartens neste

periodiske rapport og arbeidet med å følge opp komiteens foreliggende bemerkninger, anbefaler komiteen at partene viderefører konsultasjonen og styrker dialogen med frivillige organisasjoner som arbeider for å fremme menneskerettigheter, særlig dem som arbeider for å bekjempe rasediskriminering.

Utkastet til denne rapporten har vært forelagt Sametinget, frivillige organisasjoner, Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) og Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). Kultur- og likestillingsdepartementet gir tilskudd til sivilt samfunn for å utarbeide supplerende rapport til komiteen. Sivilsamfunn har også blitt konsultert i arbeidet med de nevnte handlingsplanene knyttet til rasisme og diskriminering. Det har blant annet blitt gjennomført innspillmøter og nedsatt referansegrupper.

33. Komiteen anbefaler at konvensjonspartene ratifiserer endringen av konvensjonens artikkel 8 (6) vedtatt 15. januar 1992 på det 14. møtet mellom konvensjonspartene og godkjent av Generalforsamlingen i sin resolusjon 47/111.

Norge godtok endringen 6. oktober 1993, og er listet opp som part i FNs register. Ytterligere skritt for å bli rettslig bundet skulle ikke være nødvendig fra norsk side.

Oppfølging av bemerkninger

34. I samsvar med konvensjonens artikkel 9 (1) og regel 65 i komiteens forretningsorden ber komiteen om at konvensjonspartene innen ett år fra vedtagelsen av disse bemerkningene, legger frem opplysninger om gjennomføringen av de ovennevnte anbefalingene i punkt 18 b (diskriminering i forbindelse med tilgang til arbeidsmarkedet) og 28 c (situasjonen for mindreårige asylsøkere).

Norge rapporterte på anbefalingene i punkt 18 b og 28 c i brev av 19. november 2019.

Punkter av særlig betydning

35. Komiteen ønsker å henlede konvensjonspartens oppmerksomhet på at punktene 12 (hatkriminalitet), 14 (hatefulle ytringer), 18 (arbeidsmarkedsdiskriminering), 22 (sammenhengende situasjon) ovenfor er av særlig betydning, og ber konvensjonspartene om å legge frem detaljerte opplysninger om konkrete tiltak foretatt for å implementere disse anbefalingene i sin neste periodiske rapport.

Vi viser til omtale under anbefaling nr. 12, 14, 18 og 22, samt under artikkel 2.2.

Formidling av informasjon

36. Komiteen anbefaler at konvensjonspartens rapporter gjøres lett tilgjengelig for allmennheten når disse fremlegges, og at komiteens bemerkninger til disse rapportene likeledes blir offentliggjort på statens offisielle språk og andre alminnelig brukte språk så langt det er hensiktsmessig.

Rapporten sammen med komiteens merknader legges ut både på engelsk og norsk på nettstedet til regjeringen. Nettstedet har også en lenke til CERD-komiteens nettside. Videre sendes rapporten sammen med komiteens merknader til Sametinget, Norges institusjon for menneskerettigheter og Likestillings- og diskrimineringsombudet.

Rapportering på konvensjonens artikler

Artikkel 2

Handlingsplaner mot rasisme og diskriminering

Siden forrige rapport har Norge lagt fram Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023), samt Handlingsplan mot antisemittisme 2021-2023 – en videreføring og Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer (2020-2023). Det arbeides med en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering, som skal legges fram innen utgangen av 2023.

Hovedinnsatsområdene i sistnevnte er arbeidsliv og rasisme og diskriminering som unge utsettes for.

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023) har til sammen 50 tiltak fordelt på ni ulike områder. Handlingsplanen er bred og overordnet og tar utgangspunkt i at mange ulike grupper rammes av rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion.

Handlingsplan mot antisemittisme 2021-2023 – en videreføring har 12 tiltak, og gir grunnlag for en samlet og systematisk innsats mot jødehets og antisemittisme. Målet er at tiltakene i handlingsplanen samlet sett skal bidra til å redusere antisemittisme i Norge. Innsatsen mot antisemittisme 2016-2023 er nylig evaluert. På bakgrunn av evalueringen vil regjeringen vurdere hvordan videre innsats mot antisemittisme skal innrettes.

Handlingsplan mot diskriminering av og hat mot muslimer (2020-2023) inneholder til sammen 18 tiltak innenfor områdene Dialog og møteplasser, Trygghet og sikkerhet, Kunnskap og kompetanse i tillegg til Innsats utenfor Norge. Handlingsplanen ble utarbeidet på bakgrunn av en erkjennelse av at fiendtlighet, fordommer og negative holdninger til muslimer er et reelt og alvorlig problem i Norge. Flere terrorangrep internasjonalt og i Norge, som angrepet på Al-Noor Islamic Center i august 2019, har ført til at mange muslimer føler seg utrygge.

Den norske regjeringen la i 2023 frem *Regjeringens handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold (2023–2026)*. Handlingsplanen skal bidra til å bedre livskvaliteten til skeive, sikre deres rettigheter og bidra til større aksept for kjønns- og seksualitetsmangfold. Ett av planens tre innsatsområder er «Skeive med minoritetsbakgrunn og skeive i religiøse samfunn». Handlingsplanen inneholder også tiltak for å bedre situasjonen til skeive med samisk bakgrunn.

10. august-senteret

Regjeringen har bidratt økonomisk til etableringen av 10. august-senteret. Dette er et minne- og læringssenter i regi av Stiftelsen 10. august, der skoleelever, studenter og andre besøkende kan lære om det rasistisk motiverte drapet på Johanne Zhangjia Ihle-Hansen og det etterfølgende terrorangrepet på Al-Noor Islamic Center i 2019.

Innsats mot ekstremisme og radikaliserings

Handlingsplanen mot radikaliserings og voldelig ekstremisme ble lansert i 2014. Den har gjennomgått flere oppdateringer, sist gjennom en revisjon i 2020. Den reviderte handlingsplanen inneholder 30 tiltak innenfor fem prioriterte områder. Denne inneholder blant annet tiltak om etablering av en nasjonal veilednings- og ressursfunksjon for å styrke tjenesteapparatets arbeid mot radikaliserings og voldelig ekstremisme, styrking av nasjonal koordinering mot radikaliserings og voldelig ekstremisme og tros- og livssynsdialog.

Regjeringen har nedsatt en ekstremismekommisjon. Denne ble oppnevnt av regjeringen 10. juni 2022 og skal tidlig i 2024 fremme sin rapport med anbefalinger for å forbedre landets evne til å forebygge radikaliserings og fremvekst av ekstremisme.

Senter for ekstremismeforskning: høyreekstremisme, hatkriminalitet og politisk vold (C-REX) er et forskningssenter ved Universitetet i Oslo, opprettet i 2016. Bakgrunnen for opprettelsen av senteret var terrorangrepet 22. juli, 2011, og en voksende erkjennelse av at Norge manglet oppdatert kunnskap om høyreekstremisme og ikke hadde et aktivt forskningsmiljø som studerte dette feltet. C-REX er finansiert av Norges forskningsråd (NFR), som et Institusjonelt strategisk prosjekt, og innebærer finansiering i 10 år med oppstart 1. februar 2016 og sluttdato 31. januar 2026. Forskningen er konsentrert rundt fem temaer: Vold og hatkriminalitet, forebygging og intervensjon, ideologi og identitet, partier og bevegelser, og kjønn i ekstremisme.

Tros- og livssynsdialog

Staten har i mange år gitt økonomisk tilskudd til tros- og livssynsdialog, både lokalt og nasjonalt. Barne- og familiedepartementet gir driftstilskudd til dialog- og paraplyorganisasjoner på tros- og livssynsfeltet. Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) og Norges Kristne Råd er dialogpartnere for og brobyggere mellom ulike tros- og livssynssamfunn, andre organisasjoner på tros- og livssynsfeltet, sivilsamfunnet og det offentlige. STL, Norges Kristne Råd og Muslimske Dialognettverk mottar i tillegg støtte til tiltak som kan styrke arbeidet med mangfold, inkludering og fattigdomsbekjempelse. Barne- og familiedepartementet tildeler også enkelttilskudd til dialogtiltak, offentlig debatt og kunnskapsutvikling på tros- og livssynsfeltet.

Sannhets- og forsoningskommisjonen

I 2017 besluttet Stortinget å opprette en kommisjon som skulle granske forsoningspolitikk og urett som ble ført overfor samer og kvener/norskfinner. Stortinget vedtok 12. juni 2018 mandat og sammensetning for utvalget. Mandatet og sammensetning til kommisjonen ble utarbeidet med involvering fra Sametinget, kvenske og norskfinske organisasjoner. I 2019 innfortolket kommisjonen skogfinnene i mandatet. Kommisjonen leverte sin rapport til Stortingets presidentskap 1. juni 2023.

Nye lovregler om konsultasjoner i sameloven

Nye lovregler om konsultasjoner trådte i kraft i juli 2021. Lovreglene viderefører i all hovedsak «Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget», fra 2005.

Konsultasjonsplikten gjelder både for statlige myndigheter, fylkeskommuner og kommuner, samt private rettssubjekter når de utøver myndighet på vegne av staten.

Formålet med konsultasjoner er å sikre at samiske interesser skal komme tidlig inn i aktuelle prosesser, og at de har mulighet til å påvirke resultatet. Konsultasjonsretten gjelder for Sametinget og andre representanter for berørte samiske interesser i saker om lovgivning, forskrifter og andre beslutninger eller tiltak som vil kunne påvirke samiske interesser direkte.

Endringer i samelovens språkregler

Stortinget vedtok endringer i samelovens språkregler 5. juni 2023 og reglene trer i kraft 1. januar 2024. Dette er en oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*. Departementet har konsultert med Sametinget

og gjort endringer som følge av Sametingets innspill i konsultasjonene. Et hovedhensyn er å legge til rette for språkregler som er tilpasset den samiske språksituasjonen i ulike kommuner, og at flere kommuner blir med i forvaltningsområdet for samiske språk.

Ny budsjettordning for Sametinget og årlig melding om samisk språk, kultur og samfunnsliv

Regjeringen ble våren 2018 enig med Sametinget om å samle de fleste av bevilgningene til Sametinget under ett budsjettkapittel og -post i statsbudsjettet. Som en del av denne enigheten har regjeringen også etablert en ordning hvor det hver vårsesjon skal legges fram en framoverskuende melding til Stortinget om samepolitikken. Meldingen skal omtale utviklingstrekk for samisk språk, kultur og samfunnsliv, og tjenestetilbudet til samiske innbyggere.

Utbygging av vindkraftanlegg på Fosen og reindrift

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) traff i 2010 vedtak om konsesjon til blant annet Roan og Storheia vindkraftverk. Vindkraftverkene ligger innenfor området til Fosen reinbeitedistrikt.

Reindriften gjorde gjeldende at utbyggingen krenker deres rettigheter til kulturutøvelse, men fikk ikke medhold i Olje- og energidepartementets klagevedtak fra 2013. Vindkraftkonsesjonærene fikk senere innvilget ekspropriasjonstillatelse, og samtykke til forhåndstiltredelse av områdene.

Vindkraftanleggene ble bygget ferdig parallelt med at erstatningssaken mellom Fosen Vind og reindriften ble behandlet i rettssystemet.

Reindriften anførte også for domstolene i erstatningssaken at utbyggingen krenker deres rettigheter til kulturutøvelse, og at saken derfor måtte avvises. Både tingretten og lagmannsretten kom til at dette ikke var tilfellet, og fastsatte derfor erstatning.

Lagmannsretten la ny kunnskap til grunn og konkluderte med at vinterbeiteområdene ved Storheia og Roan i praksis er tapt for reindriften, men at vedtaket likevel kunne opprettholdes mot erstatning for vinterforing av deler av reinflokkene. Høyesterett avviste 11. oktober 2021 saken om utmåling av ekspropriasjonserstatning, med den begrunnelse at konsesjons- og ekspropriasjonsvedtaket krenket reindriftas rettigheter etter FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 og dermed var ugyldig.

Olje- og energidepartementet varslet i desember 2021 en omgjøringsprosess for konsesjonsvedtakene til Roan og Storheia vindkraftverk for å sikre at reindriftens rettigheter etter FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27 ivaretas.

Nye forvaltningsrettslige vedtak må være forsvarlig begrunnet, og det er derfor iverksatt en prosess for å skaffe til veie et oppdatert kunnskapsgrunnlag, for å fatte nye vedtak. Olje- og energidepartementet har gjennomført konsultasjoner med reindriften og Sametinget om innholdet i et utredningsprogram.

Samtidig har departementet også initiert en meklingsprosess mellom vindkraftkonsesjonærene og reindriften. Meklingsprosessen er et alternativt spor som kan gi en raskere løsning enn den varslede forvaltningsprosessen for omgjøring av konsesjonsvedtakene.

Innsats mot samehets

I reindriftsavtalen 2022/2023 ble avtalepartene enige om å gjennomføre et prosjekt mot hets og rasisme mot reindriftsutøvere. Et viktig mål for prosjektet er å skape bevissthet og øke kunnskapsnivået i samfunnet om disse problemstillingene. Det er også gitt tilskudd til tiltak mot samehets gjennom tilskuddsordningen Tiltak mot rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer, nevnt under anbefaling nr.

14 b. For eksempel har Norske reindriftsamers landsforbund mottatt midler til et prosjekt for å øke kunnskapen om samisk reindrift og reindriftsutøvere, og minske hetsen mot disse.

Stortingsmelding om nasjonale minoriteter

Stortingsmeldingen *Nasjonale minoriteter i Norge - En helhetlig politikk* (Meld. St. 12 (2020-2021)) beskriver utviklingen i politikken overfor nasjonale minoriteter i Norge de siste årene og hvordan regjeringen vil legge opp politikken videre for å styrke minoritetens språk, kultur og situasjon. De nasjonale minoriteters organisasjoner kom med innspill til delen i stortingsmeldingen som beskriver minoritetenes situasjon i dag.

Lov om integrering gjennom opplæring, utdanning og arbeid (integreringsloven)

Ny integreringslov trådte i kraft 1. januar 2021. Formålet med loven er at innvandrere tidlig integreres i det norske samfunnet og blir økonomisk selvstendige. Loven skal bidra til at innvandrere får gode norskkunnskaper, kunnskap om norsk samfunnsliv, formelle kvalifikasjoner og en varig tilknytning til arbeidslivet.

Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven)

Lov om offentlige organers ansvar for bruk av tolk mv. (tolkeloven) trådte i kraft 1. januar 2022. Loven skal bidra til å sikre rettssikkerhet og forsvarlig hjelp og tjeneste for personer som ikke kan kommunisere forsvarlig med offentlige organer uten tolk. Loven skal også bidra til å sikre at tolker holder en faglig forsvarlig standard.

Innsatsen mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold

Det pågår en langsiktig innsats for å forebygge at barn og voksne utsettes for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. Handlingsplanen Frihet fra Negativ Sosial kontroll og æresrelatert vold (2021-2024) ble lagt fram i juni 2021. Planen har 33 tiltak fordelt på fem innsatsområder: Innsats for nyankomne flyktninger og innvandrere, kunnskap og kompetanse for et helhetlig hjelpetilbud, et styrket rettsvern for utsatte personer, forebygge ufrivillige utenlandsopphold og internasjonalt samarbeid. Tiltakene bygger på foregående innsats gjennom handlingsplanen Retten til å bestemme over eget liv. Handlingsplan mot negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse (2017-2020).

Særskilte hjelpetjenester med spisskompetanse om negativ sosial kontroll og æresrelatert vold er blitt styrket. Siden 2018 har myndighetene doblet antall minoritetsrådgivere som gir råd og veiledning til utsatte elever.

Det er også etablert nye ordninger for å styrke innsatsen mot negativ sosial kontroll og æresrelatert vold. I 2019 lanserte myndighetene mentorordningen for personer som har benyttet bo- og støttetilbudet for personer over 18 år utsatt for negativ sosial kontroll og æresrelatert vold og som trenger støtte til å etablere en selvstendig tilværelse. Et nasjonalt fagteam for forebygging av negativ sosial kontroll og æresrelatert vold ble opprettet i januar 2021. Fagteamet gir blant annet kompetanseheving til ansatte på skoler som ikke har minoritetsrådgiver.

I 2022 nedsatte regjeringen et lovutvalg som utreder juridiske problemstillinger i saker om negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og psykisk vold. Lovutvalget skal levere sin rapport tidlig i 2024. Regjeringen jobber også med en ny opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner, hvor negativ sosial kontroll og æresrelatert vold inngår.

Inkludering i fritidsaktiviteter

Selv om mange barn og unge deltar i idrett og kulturaktiviteter i løpet av oppveksten, er det sosiale forskjeller i deltakelse. Kultur- og likestillingsdepartementet og Barne- og familiedepartementet flere målrettede ordninger som skal bidra til å inkludere barn og unge som i liten grad deltar i organiserte fritidsaktiviteter sammen med andre barn.

Fritidserklæringen er et samarbeid mellom regjeringen, kommunene og frivilligheten. Erklæringen ble først signert i 2016. *Fritidserklæringen* bygger på FNs konvensjon om barnets rettigheter, artikkel 31 og forplikter partene til at alle barn har mulighet til å delta jevnlig i minst én organisert fritidsaktivitet sammen med andre.

I perioden 2019-2022 ble det gjennomført et prøveprosjekt med fritidskortordninger, der barn fra 6 til 18 år mottok opp til 2000 kroner i året som kunne brukes til å dekke deltakeravgifter til faste, organiserte fritidsaktiviteter.

Ekspertgruppe om barn i fattige familier

Inntektsforskjellene i Norge er små i internasjonal sammenheng, og de fleste barn og unge i Norge har gode oppvekstvilkår. Likevel har barn i familier med lavinntekt i gjennomsnitt dårligere boforhold, svakere skoleresultater, dårligere psykisk og fysisk helse, og lavere deltakelse i fritidsaktiviteter sammenlignet andre barn. En oppvekst i fattigdom gir også økt risiko for å falle fra videregående opplæring, og få lav inntekt og stå utenfor arbeidsmarkedet som voksen.

I august 2022 ble det nedsatt en ekspertgruppe som skal vurdere hvordan den offentlige ressursinnsatsen for barn i fattige familier bør innrettes. Ekspertgruppen skal legge frem sine anbefalinger høsten 2023.

Strategier på området barn og unge

Solberg-regjeringen la i oktober 2020 fram strategien Like muligheter i oppveksten. Regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier (2020-2023). Målet er å redusere forskjeller mellom barn og unge i levekår og deltakelse, samt forebygge at levekårsutfordringer går i arv.

Artikkel 4

Det vises til rapportering på anbefaling nr. 16.

Artikkel 5

Vold i nære relasjoner

I tråd med det som er varslet i Hurdalsplattformen vil regjeringen legge frem en opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner. Det tas sikte på å lansere opptrappingsplanen høsten 2023. Inntil opptrappingsplanen foreligger, vil tiltakene i handlingsplanen mot vold og overgrep 2021–2024 «Frihet fra vold», fra august 2021 bli fulgt opp. En studie av omfang av vold og seksuelle overgrep blant samer og ikke-samer fra 2020 viser at en betydelig høyere andel samiske kvinner rapporterer emosjonell, fysisk og seksuell vold, både som barn, som voksen og i et livsløpsperspektiv, sammenliknet med ikke-samiske kvinner. Studien viser også at en betydelig høyere andel samiske menn rapporterte om emosjonell og fysisk vold, både som barn, som voksen og i et livsløpsperspektiv,

sammenliknet med ikke-samiske menn. ([Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge | Nordic Open Access Scholarly Publishing](#))

Etablering av et nasjonalt samisk kompetansesenter for familievern, barnevern og krisesentertilbud

Regionalt samisk kompetansesenter (RESAK) har hatt ansvar for å styrke og utvikle et likeverdig behandlingstilbud til den samiske befolkningen innen det statlige barne- og familievernet i Bufetat, region nord. Høsten 2021 ble RESAK videreutviklet til et nasjonalt samisk kompetansesenter (NASAK) som skal drive veiledning til både kommunalt og statlig barnevern, familievern og krisesentertilbud i hele landet. NASAK skal legge til rette for et mer likeverdig tjenestetilbud til samiske barn og familier og styrke tilliten til hjelpeapparatet i den samiske befolkningen.

Ett av tiltakene i handlingsplanen «Frihet fra vold» er å styrke krisesentertilbudet til den samiske befolkningen, blant annet på bakgrunn av forskning som viser at det har vært liten oppmerksomhet ved krisesentrene om behov for tilrettelegging av tilbudet for den samiske befolkningen. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har derfor gitt de regionale ressursentrene om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) i oppgave å bidra til kompetanseheving for å styrke krisesentertilbudet for særlig sårbare grupper og for den samiske befolkningen.

Det samiske krise- og incestsenteret i Karasjok ble lagt ned i 2019 på grunn av dårlig økonomi. Barne- og familiedirektoratet (Bufdir) har siden nedleggelsen samarbeidet med Karasjok kommune for å få på plass et tilfredsstillende krisesentertilbud. Bufdir har gitt tilskudd til Karasjok kommune i 2019, 2021 og 2023 til å gjenopprette og styrke krisesentertilbudet i Indre Finnmark. NASAK bistår inn i arbeidet.

Alternativ til Vold Finnmark

I 2020 etablerte Alternativ til Vold (ATV) et nytt kontor for hele befolkningen i Finnmark. ATV-kontoret er plassert i Alta, med utekontorer i Kirkenes, Karasjok og Kautokeino. ATV Finnmark er helfinansiert av staten, og skal gi et behandlingstilbud til utøvere av vold og deres familier, men også til utsatte voksne og barn. ATV Finnmark har etablert et prosjekt om samisk kulturell kompetanse med mål om å utvikle et likeverdig behandlingstilbud til den samiske befolkningen i Finnmark og resten av region Nord (Bodø og Tromsø). Prosjektet vil på sikt bidra til å øke kompetansen om samisk språk og kultur ved alle ATV-kontor, for slik å nå hele den samiske befolkningen i Norge, uavhengig av bosted.

Valgdeltakelse

SSB innhenter og publiserer statistikk for valgdeltakelse og representasjon blant innvandrere. Vedlagte tabeller 12-14 viser at det er en stor forskjell i valgdeltakelse mellom norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og velgere i de ulike innvandrerkategoriene. Deltakelsen er særlig lav blant utenlandske statsborgere i kommunestyre- og fylkestingsvalg. SSB har utarbeidet egne rapporter om innvandrere og valg både for stortingsvalg og kommunestyre- og fylkestingsvalg som går grundigere inn i forskjellene i deltagelse, også innad i disse gruppene.

Kulturelt mangfold

Kunst- og kulturlivet, mediene, frivilligheten og idretten skal inkludere og være tilgjengelige for alle, uavhengig av for eksempel etnisitet og religion. Kulturdirektoratet har fra 2020 fått rollen som nasjonal koordinator for økt mangfold, inkludering og deltagelse i kultursektoren. Kulturdirektoratet har en særskilt rolle i å stimulere til inkludering og representativitet, til mangfold blant publikum, mangfold i

uttrykksformer og mangfold i deltakelse. Blant annet gir de midler til Fargespill, som driver kunstformidling og mangfoldsarbeid. Fargespill arbeider etter en metode der barn og unge med ulik kulturell bakgrunn utforsker hverandres kulturarv. Et annet eksempel er Stoppested Verden som skaper møteplasser gjennom kunst- og kulturaktiviteter med rom for alle, og hvis mål er å forebygge utenforskap, rasisme og diskriminering. Etnisk, kulturell og språklig bakgrunn kan utgjøre et hinder for rekruttering til kunst- og kulturelle yrker. Kulturdirektoratet har en egen aspirantordning som skal motvirke strukturell diskriminering gjennom å sikre økt tilgang til arbeid i kunst- og kultursektoren for kvalifiserte søkere.

Mangfold i medier

Grunnloven § 100 pålegger offentlige myndigheter å legge til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale. Dette såkalte «infrastrukturkravet» ligger til grunn for norsk mediepolitikk. For å legge til rette for at alle har tilgang til medier er det blant annet opprettet ulike støtteordninger. Produksjonstilskuddet til nyhets- og aktualitetsmedier skal stimulere til et mangfold av tekstbaserte nyhets- og aktualitetsmedier over hele landet, særlig i markeder som er for små til å være bærekraftige, eller i nyhets- og aktualitetsmedier som er alternativer til de ledende nyhetsmediene i de ulike mediemarkedene. Det er også etablert en egen ordning for samiske medier. Ordningen har som formål å legge til rette for demokratisk debatt og meningsdanning i det samiske samfunnet og stimulere til produksjon av et bredt journalistisk innhold rettet mot den samiske befolkningen. Videre skal ordningen fremme utvikling av de samiske språkene. Det er også etablert en egen tilskuddsordning til lokale lyd- og bildemedier, med en egen kategori for driftstilskudd til lokalradioer for etniske og språklige minoritetsgrupper. Søknader fra lokalradioer for etniske og språklige minoritetsgrupper skal i henhold til forskriften tas særlig hensyn til. Departementet har besluttet at det i løpet av 2023 skal sendes et forslag på høring som blant annet hever tilskuddstaket for driftstilskudd til etniske og språklige minoritetsradioer i denne ordningen.

I Norsk Rikskringkasting (NRK) oppdrag ligger det blant annet at NRKs allmennkringkastingstilbud skal være tilgjengelig for hele befolkningen, og at NRK skal formidle kunnskap om ulike grupper og om mangfoldet i det norske samfunnet. Videre skal NRK skape arenaer for debatt og informasjon om Norge som et flerkulturelt samfunn. NRK skal tilby nyheter, aktualiteter og kulturstoff for både smale og brede grupper. Tilbudet skal gjenspeile det mangfoldet som finnes i befolkningen. NRK har også som del av sitt oppdrag å styrke det norske og de samiske språkene, og styrke norsk og samisk identitet og kultur. En stor andel av tilbudet skal ha forankring i og speile det kulturelle mangfoldet i Norge. NRK skal ha daglige sendinger for den samiske befolkningen, og skal ha programmer for nasjonale og språklige minoriteter samt innhold for tegnspråklige. NRK skal tilby innhold på samiske språk, nasjonale minoritetsspråk og tegnspråk. Medietilsynet, som fører tilsyn med at kravene blir oppfylt, konkluderte i 2021 med at NRK i det store og det hele oppfylte samfunnsoppdraget i samsvar med kravene. NRK har etablert et talentprogram for journalister og innholdsprodusenter med flerkulturell kompetanse, som ble satt i gang i 2008. I 2021 fekk NRK to priser for arbeidet med mangfold og inkludering: Medienettverkets Mangfoldspris og DOGAS innovasjonspris for universell utforming innen IKT.

Ny lov om kommunenes ansvar på det boligsosiale feltet

Stortinget vedtok i desember 2022 en ny lov om kommunenes ansvar på det boligsosiale feltet (lov 20. desember 2022 nr. 121). Loven regulerer kommunenes ansvar for å bistå vanskeligstilte på boligmarkedet med *varige* botilbud. Formålet med loven er å forebygge boligsosiale utfordringer og å bidra til at vanskeligstilte på boligmarkedet skal få bistand til å skaffe seg og beholde en egnet bolig.

Loven gir ikke enkeltpersoner rett til bolig, men den gir rett til bistand for dem som ikke klarer å skaffe seg eller beholde en egnet bolig. Loven presiserer i hovedsak det ansvaret kommunene har i dag, men skjerper kommunenes ansvar på noen områder (strengere krav til saksbehandling og krav til å ta boligsosiale hensyn i planlegging). Ved at loven klargjør kommunenes ansvar, kan den bidra til å forebygge diskriminering på boligmarkedet og dermed sikre mer likeverdig tilgang til bolig. Loven trådte i kraft 1. juli 2023.

Regjeringen la fram en melding til Stortinget i august 2023 om levekår i byer og byområder. Meldingen omhandler regjeringens politikk for å legge til rette for gode levekår, høy livskvalitet og gode oppvekst- og nærmiljøer i byer og byområder.

Rasisme i idrett

Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komite (NIF) skal arbeide aktivt med å forebygge rasisme i idretten. Idrettens strategidokument 2019–2023, fastslår at «Idretten skal på alle nivåer praktisere nulltoleranse for enhver form for diskriminering og trakassering». Dette gjelder på alle idrettens ulike arenaer. Det viktigste verktøyet er bevisstgjøring og holdningsskapende arbeid. NIF har utarbeidet en egen veileder som skal gjøre det lettere å rapportere, håndtere og reagere på rasisme og alle typer diskriminering i idretten. De har også en egen varslingskanal for varsling av kritikkverdige forhold.

Artikkel 6

Barnevern

Flere lovendringer har blitt gjennomført for å bidra til at hensynet til barnets bakgrunn ivaretas i kontakten med barnevernet. Disse er videreført og ytterligere styrket i ny barnevernslov som trådte i kraft 1. januar 2023. Barnevernsloven har flere bestemmelser som skal bidra til å ivareta barns kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn. Bestemmelsene har særskilt betydning for samiske barn, barn som tilhører nasjonale minoriteter og andre etniske minoriteter.

I loven er det en ny overordnet bestemmelse som understreker at barnevernet i sitt arbeid skal ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn. Bestemmelsen har betydning både for urfolk, nasjonale minoriteter og barn med tilknytning til andre land. Bestemmelsen gjelder all saksbehandling, handlinger og avgjørelser i barnevernet i alle faser av saken. Det fremgår videre av loven at det ved valg av plasseringssted skal legges vekt på kontinuitet i barnets oppdragelse og på barnets kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn. Denne bestemmelsen er en videreføring av tidligere barnevernslov.

Utover lovregulering er det flere forskriftsbestemmelser som ivaretar barnets bakgrunn. Et eksempel er en ny forskrift om barnevernstjenestens oppfølging av barn på barnevernsinstitusjon. I forskriften fremgår at barnevernstjenesten i sin oppfølging av barn på institusjon skal ta hensyn til barnets etniske, kulturelle, språklige og religiøse bakgrunn.

Økt kompetanse er et sentralt virkemiddel for å bedre arbeidet i barnevernet med barn og familier med etnisk minoritetsbakgrunn generelt og urfolk spesielt. Den nye barnevernsloven inneholder krav til kompetanse for ansatte i barnevernet. Videre er det etablert en egen videreutdanning om

minoritetskompetanse i barnevernet og det er også anskaffet et opplæringsprogram om barnevernets møte med minoriteter, som inkluderer samer og nasjonale minoriteter.

Artikkel 7

Forskning om rasisme, diskriminering og mangfold

Det er utviklet ny forskning på flere områder når det gjelder rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion de siste årene. Vi viser her til omtale av Bufdir sin kunnskapsportal om likestilling og levekår blant samer, nasjonale minoriteter og personer med innvandrerbakgrunn under anbefaling nr. 6. Bufdir opplever stor interesse for kunnskapsportalen og får tilbakemeldinger om at den er et viktig bidrag i formidling av kunnskap og bevissthet om rasisme og diskriminering.

Regjeringen har finansiert tre undersøkelser om befolkningens holdninger til etniske og religiøse minoriteter; henholdsvis i 2012, 2017 og 2022. Disse har bidratt til at vi kan følge utviklingen over tid. Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter har gjennomført undersøkelsene. Funnene fra den siste rapporten viser blant annet at negative holdninger til jøder og muslimer er blitt mindre utbredt de siste fem årene. Likevel er det fremdeles mange som uttrykker motvilje mot muslimer (23,7 prosent) og svært mange jøder unngår å vise sin religiøse tilhørighet (71 prosent). Befolkningen er i betydelig større grad skeptiske til romer enn til andre minoriteter. 32 prosent av befolkningen oppgir at de ikke ønsker sosial kontakt med romer, men andelen som ikke ønsker sosial kontakt med romer har sunket (44 prosent i 2011).

Et tiltak i Handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion (2020-2023), er å utvikle mer forskning om hudfarge og andre ytre kjennetegn som grunnlag for rasisme og diskriminering. Som en del av dette har Bufdir innhentet kunnskap om hvorvidt utenlandsadopterte i Norge opplever rasisme og diskriminering, samt i hvilket omfang de eventuelt gjør det. Studien undersøker også hva som er unikt med utenlandsadoptertes erfaringer, hvordan de forstår og definerer rasisme og diskriminering, og hvilke strategier de bruker for å håndtere situasjoner der de møter rasisme, diskriminering og forskjellsbehandling. Omtrent halvparten av respondentene i spørreundersøkelsen har opplevd forskjellsbehandling. Erfaringenes karakter varierer fra å være subtile hint til grove verbale og fysiske angrep. Sammenlignet med norskfødte med innvandrerforeldre, rapporterer utenlandsadopterte at de opplever lavere grad av tilhørighet til Norge, og de er mer på linje med innvandrere enn med majoritetsbefolkningen.

Kunnskapen fra studien er viktig for det videre arbeidet med utenlandsadopsjon. Bufdir er i gang med å etablere kurs for adoptivforeldre. Rasisme og utenforskap er blant temaer som må inkluderes. Målet er å gi god foreldrestøtte og veiledning om tjenestetilbudet, samt gi mulighet for å danne nettverk. Det skal vurderes om et tilbud til adopterte barn og ungdommer bør inkluderes.

Kultur- og likestillingsdepartementet har initiert og finansiert en kartlegging av toppledere med innvandrerbakgrunn (innvandrere eller etterkommere av innvandrere) i norsk næringsliv. CORE – Senter for likestillingsforskning har publisert en rapport der de ser på toppledergruppene i 50 av de største norske virksomhetene. Samtidig har de sett på toppledelsen (kommunaldirektører eller lignende) i de tre mest folkerike kommunene. Forskerne sier at det er vanskelig å måle etnisk mangfold og innvandrerbakgrunn uten å ha tilgang til den enkeltes slektstre og familiehistorie. Forskerne har sett på selskapenes og kommunenes hjemmesider. Med forskernes fremgangsmåte blir konklusjonen at under 1 prosent av topplederne i de største norske selskapene har innvandrerbakgrunn. De tre mest folkerike

kommunene har betydelig etnisk mangfold, men ingen personer med innvandrerbakgrunn i toppledelsen.

I tillegg er det er blant annet utviklet en kunnskapsoversikt om konsekvenser av rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion, en kartlegging av kommunenes arbeid mot rasisme og diskriminering, forskning om minoritetsstress, samt barn og unges erfaringer med rasisme og diskriminering. For øvrig vises det til eksempler på forskning knyttet til hatefulle ytringer og ekstremisme andre steder i rapporten.

Vedlegg til Norges 25. – 27. rapport til CERD.

Statistikk over befolkningens etniske sammensetning

Tabell 1 under viser at innvandrere utgjør 16 prosent av totalbefolkningen og at norskfødte med innvandrerforeldre utgjør 3,9 prosent av totalbefolkningen. Videre viser tabellen fordelingen av innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn på grupper av landbakgrunn.

Tabell 1: Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Basert på landbakgrunn. 1. januar 2023. Prosent.

	Andel innvandrere av totalbefolkningen	Andel norskfødte med innvandrerforeldre av totalbefolkningen
I alt	16	3,9
Norden utenom Norge, EU/EFTA, Storbritannia, USA, Canada, Australia, New Zealand	6,9	0,9
Europa utenom EU/EFTA og Storbritannia, Afrika, Asia, Amerika utenom USA og Canada, Oseania utenom Australia og NZ, polare områder	9,1	3
Norden utenom Norge	1,3	0,1
EU/EFTA fram til 2004 utenom Norden	1,6	0,2
Nye EU-land etter 2004	3,8	0,6
USA og Canada	0,2	0
Australia og New Zealand	0	0
Europa utenom EU/EFTA/Storbritannia	1,8	0,4
Afrika	1,9	0,8
Asia	4,8	1,7
Amerika utenom USA og Canada	0,5	0,1
Oseania utenom Australia og New Zealand	0	0

Kilde: SSB

For å kunne si noe om hvorvidt personer med innvandrerbakgrunn og norskfødte med innvandrerforeldre nyter godt av sine sosiale og økonomiske rettigheter, kan statistikk om sysselsetting, midlertidige ansettelses og deltakelse i høyere utdanning være nyttig. Under presenteres derfor statistikk knyttet til dette.

Tabell 2: Andel sysselsatte 20-66 år blant innvandrere og i befolkningen for øvrig. Etter innvandrerbakgrunn og kjønn. 2012-2022. Prosent.

Bakgrunn	Kjønn	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Befolkningen for øvrig	Begge kjønn	77,7	78,4	78,5	78,1	79,2	79,8
	Menn	79,2	80,1	80,6	79,9	81	81,8
	Kvinner	76,1	76,6	76,9	76,3	77,3	77,7
Innvandrere	Begge kjønn	65	66,5	67,1	65,4	68,9	68,9
	Menn	68,6	70,3	71,1	68,7	72,2	72,7
	Kvinner	61	62,3	63,1	61,8	65,4	64,8

Kilde: SSB tabell 09837

Tabell 2 viser andel sysselsatte i alderen 20-66 år blant innvandrere og i befolkningen for øvrig, fordelt på innvandrerbakgrunn og kjønn. Av tabellen ser vi at andelen innvandrere som er sysselsatt er lavere enn i befolkningen for øvrig, men at andelen sysselsatte innvandrere har økt fra 2017 til 2022. I løpet av de siste årene har avstanden i sysselsettingsnivået mellom innvandrere og resten av befolkningen blitt mindre. Kjønnforskjellene i sysselsetting er større blant innvandrere enn i den øvrige befolkningen. Menn med innvandrerbakgrunn er i større grad sysselsatt enn kvinner med innvandrerbakgrunn.

Tabell 3: Andel sysselsatte 20-66 år blant innvandrere. Etter landbakgrunn og kjønn. 2017-2022. Prosent.

Landbakgrunn	Kjønn	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Norden utenom Norge	Begge kjønn	79,7	79,8	79,8	78,4	80,0	79,9
	Menn	80,3	80,3	80,6	79,3	80,8	81,0
	Kvinner	79,0	79,2	78,9	77,4	79,1	78,8
EU/EFTA fram til 2004 utenom Norden	Begge kjønn	74,4	74,8	74,8	73,0	74,9	75,8
	Menn	76,4	76,9	77,1	75,2	77,5	78,1
	Kvinner	71,5	71,6	71,5	70,0	71,4	72,5
Nye EU-land etter 2004	Begge kjønn	73,9	75,3	75,0	71,4	74,8	76,5
	Menn	75,9	77,2	76,3	72,2	75,2	77,1
	Kvinner	70,8	72,2	73,0	70,2	74,1	75,6
Europa utenom EU/EFTA/Storbritannia	Begge kjønn	67,6	68,9	69,6	68,3	71,2	57,4
	Menn	70,5	71,7	72,5	70,8	73,7	63,7
	Kvinner	65,4	66,7	67,4	66,4	69,3	53,3
Nord-Amerika og Oseania	Begge kjønn	68,2	67,5	67,7	66,9	69,6	68,8
	Menn	73,4	71,7	72,3	70,4	73,5	72,3
	Kvinner	62,6	62,9	62,8	63,0	65,3	65,1
Asia	Begge kjønn	56,3	58,1	59,5	58,3	62,5	64,2
	Menn	60,1	62,7	64,3	62,7	66,8	68,3
	Kvinner	53,1	54,2	55,5	54,5	58,8	60,6
Afrika	Begge kjønn	48,7	51,4	54,1	53,3	58,5	61,2
	Menn	53,4	56,7	60,2	59,0	64,9	67,0
	Kvinner	43,0	45,1	46,9	46,6	50,9	54,6
Latin-Amerika og Karibia	Begge kjønn	66,4	67,7	68,1	66,4	70,8	72,0
	Menn	71,3	72,8	73,3	71,5	75,0	75,9
	Kvinner	63,1	64,3	64,6	63,0	67,9	69,3

Tabell 3 viser andel sysselsatte i alderen 20-66 år blant innvandrere, fordelt på landbakgrunn og kjønn. Av tabellen ser vi at andelen sysselsatte er høyest blant innvandrere fra Norden utenom Norge og lavest blant innvandrere fra Europa utenom EU/EFTA/Storbritannia. Den største økningen i sysselsatte mellom 2017 og 2022 har vært blant innvandrere med landbakgrunn fra Afrika. Kjønnforskjellene i sysselsettingen er størst blant innvandrere fra Afrika. Kvinner med afrikansk landbakgrunn har samtidig opplevd den største økningen i sysselsettingsgrad mellom 2017 og 2022, sammenlignet med både kvinner og menn med andre landbakgrunner.

Tabell 4: Midlertidig ansatte blant innvandrere og i befolkningen for øvrig. Etter landbakgrunn. 2017-2020. Prosent.

	2017	2018	2019	2020
Innvandrere i alt	11,5	11,4	10,6	10,1
Norden utenom Norge, EU/EFTA, Storbritannia, USA, Canada, Australia, New Zealand	8,8	8,6	8,3	7,3
Europa utenom EU/EFTA og Storbritannia, Afrika, Asia, Amerika utenom USA og Canada, Oseania utenom Australia og NZ, polare områder	14,8	14,6	13	13,1
Befolkningen ellers	7,9	7,8	7,4	7,2

Kilde: SSB tabell 10591

Tabell 4 viser at det blant innvandrere er en større andel midlertidig ansatte enn i befolkningen ellers. Midlertidige ansettelser er særlig utbredt blant innvandrere med bakgrunn fra Europa utenom EU/EFTA, og Storbritannia, Asia, Afrika mv. Andelen midlertidig ansatte blant innvandrere har sunket noe fra 2017 til 2020.

Tabell 5: Studenter i høyere utdanning, 19-34 år. 2017-2021. Prosent.

	2017	2018	2019	2020	2021
Innvandrere	9,0	9,8	10,1	11,4	12,1
Norskfødte med innvandrereforeldre	31,6	30,8	30,8	32,3	32,4
Den øvrige befolkningen	22,6	22,2	22,1	22,8	22,7

Kilde: SSB tabell 08091

Tabell 5 viser andel studenter i høyere utdanning blant innvandrere, norskfødte med innvandrereforeldre og den øvrige befolkningen i aldersgruppen 19-34 år. Andelen studenter i høyere utdanning blant innvandrere har økt fra 2017 til 2021. Denne økningen er større enn økningen blant norskfødte med innvandrereforeldre og befolkningen for øvrig. I 2021 var 12,1 prosent av innvandrere og 32,4 prosent av norskfødte med innvandrereforeldre i alderen 19-34 år i høyere utdanning. Norskfødte med innvandrereforeldre er en ung gruppe og foreløpig er det få som har nådd yrkesaktiv alder.

Tabell 6: Aktivitetsstatus og yrkestilknytning blant unge uten innvandrerbakgrunn, norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere. 4. kvartal. 2019. Prosent.

Aktivitetsstatus	Bakgrunn	25-39 år
Kun sysselsatt	Uten innvandrerbakgrunn	74,9
	Norskfødte med innvandrerforeldre	65,3
	Innvandrere	59,9
Jobb/utdanning	Uten innvandrerbakgrunn	9,4
	Norskfødte med innvandrerforeldre	11,0
	Innvandrere	9,5
Kun utdanning	Uten innvandrerbakgrunn	3,2
	Norskfødte med innvandrerforeldre	4,4
	Innvandrere	4,4
Helt ledig	Uten innvandrerbakgrunn	1,2
	Norskfødte med innvandrerforeldre	2,8
	Innvandrere	4,5
Annet	Uten innvandrerbakgrunn	11,4
	Norskfødte med innvandrerforeldre	16,6
	Innvandrere	21,6

Kilde: Olsen, B. 2020. Utdanning gir større ulikhet enn innvandrerbakgrunn. Unge med innvandrerbakgrunn i arbeid og utdanning.

Tabell 6 viser aktivitetsstatus blant unge uten innvandrerbakgrunn, norskfødte med innvandrerforeldre og innvandrere i 2019. Sysselsetting dominerer i alle befolkningsgruppene, men innvandrere har lavest sysselsetting sammenliknet med personer uten innvandrerbakgrunn og norskfødte med innvandrerforeldre. 59,9 prosent av innvandrere i den nevnte aldersgruppen er sysselsatt, sammenliknet med 65,3 prosent blant norskfødte med innvandrerforeldre og 74,9 prosent blant personer uten innvandrerbakgrunn. Utdanningsaktivitet er derimot omtrent jevnt fordelt, enten som eneste aktivitet eller i kombinasjon med arbeid.

Innvandrere har størst andel registrerte helt ledige, med en andel på 4,5 prosent. Blant norskfødte med innvandrerforeldre er andelen 2,8 prosent og blant personer uten innvandrerbakgrunn er andelen 1,2 prosent. Kategorien «Annet» viser andelen som verken er i arbeidsstyrken eller under utdanning. Personer som inngår i denne kategorien, vil blant annet være mottakere av offentlige ytelser eller være forsørgt av ektefelle eller annen nær familie. Her har innvandrere størst andel, på 21,6 prosent.

Tabell 7: Tilfredshet med livet blant innvandrere og øvrig befolkning. 2022. Prosent

		Lav tilfredshet	Middels tilfredshet	Høy tilfredshet
Livet alt i alt	Innvandrere i alt	29,4	46,4	24,2
	Den øvrige befolkning	28,2	50,0	21,7
Fysisk helse	Innvandrere i alt	29,1	49,0	21,9
	Den øvrige befolkning	36,1	49,5	14,3
Psykisk helse	Innvandrere i alt	26,4	41,6	32,0
	Den øvrige befolkning	27,1	41,6	31,3
Økonomisk situasjon	Innvandrere i alt	40,1	42,8	17,1
	Den øvrige befolkning	32,0	42,8	25,2

Kilde: SSB tabell 13767

Opplevelse av tilfredshet med livet brukes som en av flere indikatorer for å måle livskvalitet i befolkningen. Det å måle livskvalitet kan bidra til å danne et bilde av diskrimineringsutfordringer og levekår blant innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre. Tabell 7 viser at innvandrere omtrent er like tilfredse med livet alt i alt som resten av befolkningen. Innvandrere oppgir i større grad enn befolkningen for øvrig høy tilfredshet med egen fysiske helse, og vurderer egen psykiske helse omtrent på lik linje som befolkningen for øvrig. Det er derimot større forskjeller i tilfredshet med egen økonomisk situasjon. Det er en betydelig større andel blant innvandrere som oppgir lav tilfredshet med sin økonomiske situasjon, sammenliknet med befolkningen for øvrig.

Tabell 8: Tilfredshet med livet blant norskfødte med innvandrerforeldre. 2021. Prosent.

	Lav tilfredshet med livet	Middels tilfredshet med livet	Høy tilfredshet med livet
Norskfødte med innvandrerforeldre	35	46	19
Hele befolkningen	28	52	21

Kilde: Støren, K.S. og Rønning, E. (2021). Livskvalitet i Norge 2021. SSB Rapporter 2020/35. Oslo/Kongsvinger: SSB

Tabell 8 viser tilfredshet med livet blant norskfødte med innvandrerforeldre og hele befolkningen. Andelen som oppgir lav tilfredshet med livet er større blant norskfødte med innvandrerforeldre, sammenliknet med hele befolkningen. Det er en noe høyere andel blant hele befolkningen som oppgir høy tilfredshet med livet, sammenliknet med norskfødte med innvandrerforeldre.

Tabell 9: Diskrimineringsnemndas saker om etnisitet i perioden 2018-2022.

Det er viktig å være oppmerksom på at det kan være flere resultat i samme sak som følge av at det kan være flere klageforhold i samme sak, det fremmes for eksempel påstand om både diskriminering og trakassering i samme klagesak.

Brudd- måte	Diskrimi- nering	Trakas- sering	Gjengjeld- else	Søke å hindre/ Forebygge trakassering	Instruere	Medvirke	Oppreisning/ erstatning
Årstall							
2018	41	8	2	2	0	0	0
2019	59	17	3	1	1	1	0
2020	90	26	4	3	3	5	0
2021	83	39	14	5	2	4	0
2022	94	26	6	4	2	2	1 oppreisning 0 erstatning

Tabell 10: Rettskraftige avgjørelser for hatefulle ytringer og diskriminering, etter type reaksjon. 2017-2021. Antall.

	2017	2018	2019	2020	2021
Alle reaksjoner	64	69	101	76	99
Domfellelser*	39	38	62	44	54
Betinget dom	12	7	22	12	17
Betinget og ubetinget dom	4	3	8	5	7
Ubetinget dom	9	21	24	18	17
Bot ved dom	9	5	2	4	5
Samfunnsstraff	5	2	6	5	8
Frifinnelse	5	8	9	9	9
Påtaleunntatelse	2	6	8	7	5
Forelegg	13	13	15	14	28
Overført til konfliktråd	5	4	7	1	2
Andre reaksjoner	0	0	0	1	1

Kilde: PAL STRASAK (uttrekk 23.01.2022), STRASAK-rapporten 2021, Politidirektoratet

*Flere domfellelser er kombinasjonsdommer der bot, inndragning, erstatningsbetaling mv. er idømtsammen med f.eks. betinget eller ubetinget fengsel

Sammenligner vi lønn etter yrkeshovedgruppe, blir lønnsforskjellene mindre, jf. tabellen under. Innvandrere fra Asia (med unntak av ledere) har en lønn som tilsvarer mellom 90 og 100 prosent av lønnen til befolkningen ellers. For innvandrere fra Afrika er lønnsforskjellene noe større, men her har vi også noen unntak hvor for eksempel innvandrere innen salgs- og serviceyrker tjener det samme i gjennomsnitt som befolkningen ellers. Generelt kan det være mange årsaker til at det er forskjell i gjennomsnittslønnen mellom majoritetsbefolkningen og innvandregrupper innenfor en gitt yrkeshovedgruppe, slik som forskjeller i fordelingen av arbeidstakerne på næringer, sektorer og andre bedriftskjennetegn, og forskjeller på individnivå, herunder i erfaring og utdanningsnivå. I Norge er det partene i arbeidslivet som har ansvar for lønnsfastsettingen.

Tabell 11: Innvandreres lønn som andel av befolkningen ellers etter yrke (ensifret nivå) 2022. Prosent.

	Asia	Afrika
0-9 Alle yrker	85	79
1 Ledere	79	82
2 Akademiske yrker	101	93
3_01-03 Høyskole- og militære yrker	95	86
4 Kontoryrker	95	92
5 Salgs- og serviceyrker	95	100
6 Bønder, fiskere mv.	91	89
7 Håndverkere	90	87
8 Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv.	89	87
9 Renholdere, hjelpearbeidere mv.	94	93

Kilde: SSB

SSB innhenter og publiserer statistikk for valgdeltakelse og representasjon blant innvandrere.

Tabellene under viser at det er en stor forskjell i valgdeltakelse mellom norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn og velgere i de ulike innvandrerkategoriene. Deltakelsen er særlig lav blant utenlandske statsborgere i kommunestyre- og fylkestingsvalg. SSB har utarbeidet egne rapporter om innvandrere og valg både for stortingsvalg og kommunestyre- og fylkestingsvalg som går grundigere inn i forskjellene i deltakelse, også innad i disse gruppene.

Tabell 12: Deltakelse i stortingsvalg

	Valgdeltakelse
	2017
	Begge kjønn
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	80,0
Norske statsborgere, innvandrere	55,0
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	56,6

Tabell 13: Deltakelse i kommunestyre- og fylkestingsvalg

	Valgdeltakelse
	2019
	Begge kjønn
Norske statsborgere uten innvandrerbakgrunn	70,0
Norske statsborgere, innvandrere	45,0
Norske statsborgere, norskfødte med innvandrerforeldre	46,2
Utenlandske statsborgere	31,2

Når man ser på hvem som velges som kommunestyrerepresentanter, ser man også at norskfødte med to norskfødte foreldre er overrepresentert sett i forhold til deres andel av alle stemmeberettigede. På den andre siden viser tabellen at innvandrere er klart underrepresenterte i norske kommunestyre, kun 2,6 av kommunestyrerepresentantene etter valget i 2019 var innvandrere, selv om innvandrere utgjorde 14,8 prosent av de stemmeberettigede. Også her er det store variasjoner mellom kommunene, som er nærmere omtalt i SSBs rapporter.

Tabell 14: Andel av stemmeberettigede og kommunestyrerepresentanter etter kommunestyrevalget 2021, etter innvandrerkategori. Prosent.

	Andel av stemmeberettigede	Kommunestyremedlemmer
	2019	2019
	Hele landet	Hele landet
Norskfødt med to norskfødte foreldre	79,0	92,8
Innvandrere	14,8	2,6
Norskfødt med innvandrerforeldre	1,2	0,4
Utenlandskfødt, en norskfødt forelder	0,7	0,5
Norskfødt, en norskfødt forelder	3,6	2,9
Utenlandskfødt, to norskfødte foreldre	0,8	0,8